

ประวัติศาสตร์การเกณฑ์ทหารในสังคมไทย

ธัญ เกตวงกต

ประวัติศาสตร์การเกณฑ์ทหารในสังคมไทย

ธนิย เกตวงกต

- ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการเกณฑ์ทหารแบบใหม่ ทำให้เกิดการรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง ลดอำนาจในการควบคุมไพร่พลที่เคยอยู่ในอำนาจการควบคุมของขุนนาง ให้ทหารทุกคนขึ้นตรงต่อรัฐที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์กลาง ซึ่งถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของแนวทางในการรวมศูนย์อำนาจทางการเมือง การปกครอง เพื่อรับมือกับสถานการณ์ทางการเมืองที่ถูกล่าอาณานิคมในช่วงเวลาดังกล่าว และยังสามารถใช้ทหารที่คัดสรรรูปแบบใหม่ในการจัดการกับความมั่นคงภายในราชอาณาจักรด้วย
- แต่เดิมเรื่องการครอบครองไพร่หรือทาสหรือทหารรับใช้เป็นอภิสิทธิ์อย่างหนึ่งของขุนนางที่มีมาแต่เดิมตั้งแต่ก่อนการปฏิรูปทางด้านสังคมให้ยกเลิกระบบไพร่และระบบทาสในสมัยรัชกาลที่ 5 และความคิดความเชื่อเกี่ยวกับอภิสิทธิ์ของขุนนางดังกล่าวยังคงสืบทอดอยู่ต่อเนื่องมา เมื่อสถาบันทางทหารเริ่มมีอำนาจอีกครั้งจึงเป็นการหวนกลับไปสู่การเกิดระบบทหารรับใช้ต่อนายทหารชั้นผู้ใหญ่ และกลายเป็นที่ยอมรับสืบทอดต่อกันมาโดยไม่ได้ถูกตั้งคำถามอย่างจริงจังในสังคมไทยแต่อย่างใด
- การนำพลทหารเกณฑ์ไปเป็นทหารบริการแก่นายทหารระดับสูงทั้งในและนอกราชการ หรือการปฏิบัติต่อพลทหารด้วยความรุนแรง ก็เป็นรูปแบบวิธีคิดการจัดระเบียบความสัมพันธ์แบบขุนนาง-ไพร่ ที่ดำรงอยู่ตั้งแต่อดีต และสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ที่พลทหารเกณฑ์ (ไพร่ในอดีต) ต้องยอมรับสภาพความเป็นอยู่ของชีวิตทั้งดีหรือร้ายขึ้นอยู่กับสภาพความเมตตาของนายทหารชั้นผู้ใหญ่ (ขุนนาง) เฉพาะตัวบุคคลนั่นเอง
- ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนรูปแบบการปฏิรูปกองทัพหรือระบบการคัดสรรทหารรูปแบบใหม่ๆ ก็ตามที แต่ทว่าสังคมยังไม่มี การเปลี่ยนรูปแบบวิธีคิดเกี่ยวกับการจัดลำดับความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมให้มีความเท่าเทียมกัน รวมทั้งยังเต็มไปด้วยความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม ปัญหาที่เกิดขึ้นกับพลทหารเกณฑ์ลักษณะต่างๆ ย่อมไม่ได้รับการแก้ไขอย่างยั่งยืน เป็นแต่เพียงการเปลี่ยนรูปลักษณะของความเหลื่อมล้ำออกไปเท่านั้นเอง

สารบัญ

คำนำ	ก
บทนำ	1
ประวัติศาสตร์ความเป็นมาก่อนการเกณฑ์ทหารสมัยใหม่ของไทย	2
รูปแบบการเกณฑ์ทหารในรัฐสมัยโบราณของไทย	2
ปัจจัยความไม่สงบภายในช่วงรัชกาลที่ 5	3
ปัจจัยจากลัทธิล่าอาณานิคมของตะวันตก	3
ประวัติศาสตร์ความเป็นมาการเกณฑ์ทหารของไทยสมัยใหม่	5
ข้อยกเว้นที่เกิดขึ้นจากการเกณฑ์ทหารสมัยใหม่	7
ข้อยกเว้นสำหรับการเกณฑ์ทหาร	7
ข้อผ่อนผันสำหรับการเกณฑ์ทหาร	8
ความหมายต่อข้อยกเว้นและข้อผ่อนผันของการเกณฑ์ทหาร	10
พัฒนาการของข้อยกเว้นในการเกณฑ์ทหารของไทย: นักศึกษาวิชาทหาร	12
พระราชบัญญัติกำลังพลสำรอง พ.ศ. 2558: การเน้นย้ำถึงแนวทางการสร้างกำลังพลสำรอง	15
ปัญหาของการเกณฑ์ทหารในสังคมไทย	18
ปัญหาความไม่เสมอภาค/ความเหลื่อมล้ำต่อแนวทางการเกณฑ์ทหาร	18
ปัญหาการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมต่อพลทหารเกณฑ์	20
แนวทางในการปรับปรุงการเกณฑ์ทหารในสังคมไทย	23
แนวคิดของการปฏิรูปกองทัพ	23
แนวทางใหม่ของระบบการคัดเลือกทหาร	25
สรุปผลการศึกษา	26
บันทึกท้ายเรื่อง	29

คำนำ

การเกณฑ์ทหารมีความเป็นมาที่ยาวนานและเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของยุคสมัย ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองและหลังสงคราม นานาประเทศนำการเกณฑ์ทหารมาใช้กันอย่างกว้างขวาง แต่เมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลง บางประเทศได้ปรับยุทธศาสตร์ใหม่ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างกองทัพที่เป็นมืออาชีพ และยกเลิกการเกณฑ์ทหาร ขณะที่บางประเทศยังไม่มีฉันทามติร่วมกันและยังคงอภิปรายโต้แย้งกันอยู่ด้วยเหตุผลทั้งด้านความมั่นคงและด้านเศรษฐกิจ

ในประเทศไทย การเกณฑ์ทหารเป็นหน้าที่ตามกฎหมายของชายสัญชาติไทยทุกคน เรื่องนี้จึงส่งผลกระทบต่อประชาชนในวงกว้าง ที่ผ่านมามีการอภิปรายกันตามสื่อต่างๆ พอสมควร แต่ยังไม่ค่อยมีรายงานการศึกษาเรื่องนี้ในเชิงวิชาการมากนัก รายงานการศึกษาเรื่อง ประวัติศาสตร์การเกณฑ์ทหารในสังคมไทย

เป็นความพยายามรวบรวมข้อมูลบางส่วน โดยหวังว่าจะช่วยส่งเสริมให้คนในสังคมมีความรู้ความเข้าใจเรื่องนี้ดีขึ้น รวมทั้งสามารถใช้ข้อมูลนี้เป็นพื้นฐานการศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องต่อไป

ทางมูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท ขอขอบคุณผู้เขียนรายงานคือ อาจารย์ธัญญ์ เกตวงกต และทีปรีक्षा คือ รองศาสตราจารย์ ดร. ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ ที่ร่วมกันทำให้งานเรื่องนี้ปรากฏขึ้น

มูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท

พฤศจิกายน 2560

บทนำ

ตั้งแต่ในอดีตทุกสังคมการเมืองคาดหวังจากสมาชิกในสังคมการเมืองของตนให้เสียสละทรัพยากรต่างๆ เพื่อความอยู่รอดของสังคมการเมือง ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรทางด้านรายได้ (ภาษี) หรือทรัพยากรบุคคล (แรงงาน) เป็นต้น และเมื่อสังคมต่างๆ ได้ทรัพยากรเหล่านั้นจะดำเนินการจัดสรรและใช้ทรัพยากรเพื่อจัดการปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการรักษาความสงบเรียบร้อย สงคราม หรือภัยพิบัติต่างๆ ดังนั้นสิ่งหนึ่งที่สังคมให้ความสำคัญตั้งแต่อดีตคือ เรื่องของการระดมทรัพยากรในสังคมมาใช้

การเกษตรอาหารเป็นรูปแบบหนึ่งของการระดมทรัพยากรในสังคมขึ้นมาเพื่อปกป้องคุ้มครองสังคมการเมืองนั้นๆ ซึ่งการเกษตรอาหารในที่ต่างๆ มีรูปแบบที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับบริบทและปัจจัยเฉพาะของแต่ละประเทศ บางประเทศเน้นการเกษตรอาหารที่มองที่ความเท่าเทียมกันทั้งหมดทุกเพศสภาพ ไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิงเมื่อมีอายุตามเกณฑ์จำเป็นต้องเป็นทหารรับใช้ประเทศในหน่วยใดหน่วยหนึ่ง หรือบางประเทศเลือกเกณฑ์ทหารเฉพาะเพศชายที่อายุถึงเกณฑ์โดยไม่มีข้อยกเว้น หรือบางประเทศเปลี่ยนรูปแบบจากบังคับเกณฑ์ทหารไปสู่รูปแบบของระบบอาสาสมัครที่ตอบสนองด้วยสวัสดิการต่างๆ เป็นต้น แต่สำหรับประเทศไทยยังคงใช้รูปแบบการเกณฑ์ทหารที่มีหลายรูปแบบทับซ้อนกัน ทั้งการเกณฑ์ทหารของเพศชายตามปกติเมื่อถึงเกณฑ์อายุ และช่องทางการยกเว้นของการศึกษาวิชาทหาร จึงเป็นที่น่าศึกษาว่า เพราะเหตุใดรูปแบบการคัดเลือกเป็นทหารของไทยจึงมีสองรูปแบบซ้อนทับกัน และรูปแบบทั้งสองมีพัฒนาการเกิดขึ้นมาอย่างไร รวมถึงบรรยากาศการโต้เถียงที่มีต่อรูปแบบการเกษตรอาหารในสังคมการเมืองไทยปัจจุบัน

จากคำถามดังกล่าวข้างต้น งานชิ้นนี้จะพยายามตอบคำถามดังกล่าวโดยแบ่งการตอบคำถามออกเป็น 8 ส่วน

ดังต่อไปนี้

- 1) ประวัติศาสตร์ความเป็นมาก่อนการเกณฑ์ทหารแบบสมัยใหม่ของไทย ซึ่งจะอธิบายปัจจัยต่างๆ ที่นำไปสู่การเปลี่ยนรูปแบบการเกณฑ์ทหารของไทยให้ทันสมัยยิ่งขึ้น
- 2) ประวัติศาสตร์ความเป็นมาการเกณฑ์ทหารของไทย จะอธิบายถึงแนวทางในการเกณฑ์ทหารของไทยว่ามีแนวทางในการบริหารจัดการจัดสรรทหารอย่างไร
- 3) ข้อยกเว้นที่เกิดขึ้นจากการเกณฑ์ทหารสมัยใหม่ จะอธิบายถึงข้อยกเว้นและข้อยกเว้นที่เกิดขึ้นหลังจากการออกพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร พ.ศ. 2448
- 4) พัฒนาการของข้อยกเว้นในการเกณฑ์ทหารของไทย: นักศึกษาวิชาทหาร จะอธิบายจุดกำเนิดของการศึกษาวิชาทหาร ที่ได้กลายเป็นอีกช่องทางหนึ่งของการหลีกเลี่ยงการเป็นทหารเกณฑ์
- 5) พระราชบัญญัติกำลังพลสำรอง พ.ศ. 2558: การเน้นย้ำถึงแนวทางการสร้างกำลังพลสำรอง
- 6) ปัญหาของการเกณฑ์ทหารในสังคมไทย จะอธิบายถึงภาพบางส่วนของปัญหาการเกณฑ์ทหารที่เกิดขึ้นในสังคมไทยหลังจากการเปลี่ยนแนวทางการเกณฑ์ทหารแบบเดิมไปเป็นการเกณฑ์ทหารแบบใหม่ ผ่านการนำเสนอประเด็นของกลุ่มต่างๆ ในสังคมปัจจุบัน
- 7) แนวทางใหม่ของการเกณฑ์ทหาร จะเป็นการพยายามอธิบายถึงความพยายามในสังคมไทยที่จะปรับปรุงระบบการเกณฑ์ทหารของไทยให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และมีความสอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน
- 8) สรุปผลการศึกษา

ประวัติศาสตร์ความเป็นมาก่อนการเกณฑ์ทหารสมัยใหม่ของไทย

การจะเข้าใจความเป็นมาของการเกณฑ์ทหารของไทย จำเป็นต้องเข้าใจถึงรูปแบบเดิมของการเกณฑ์ทหารในรัฐโบราณของไทย ตั้งแต่ปลายสมัยอยุธยาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ที่นำแนวทางการบริหารจัดการคนโดยลอกแบบมาจากสมัยอยุธยา และต้องทำความเข้าใจถึงปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่หนุนให้เกิดการปรับเปลี่ยนแนวความคิดการเกณฑ์ทหารให้นำไปสู่การเกณฑ์ทหารแบบใหม่

รูปแบบการเกณฑ์ทหารในรัฐสมัยโบราณของไทย

รัฐสมัยโบราณของไทยไม่มีการเกณฑ์ทหารตามแนวคิดสมัยใหม่ แต่ราษฎรจะมีสถานะเป็นไพร่ หมายถึง ราษฎรมีพันธะในการทำงานให้รัฐผ่านการเกณฑ์แรงงานในแต่ละปี ซึ่งโดยทั่วไปขุนนางจะเป็นผู้ควบคุมไพร่ มีพันธะที่จำเป็นต้องอุปถัมภ์ไพร่ในเรื่องการตัดสินคดี การปิดเป้าความเดือดร้อนต่างๆ แต่ก็แลกกับการที่ไพร่อาจถูกขุนนางเรียกไปใช้สอยได้

ความสัมพันธ์แบบขุนนางและไพร่ ถือเป็นรูปแบบวิธีการเกณฑ์ทหารแต่โบราณ หรือที่เรียกว่า วิธีการเกณฑ์เลข ซึ่งมีลักษณะคือ ชายทุกคนที่มีอายุตั้งแต่ 18 - 60 ปี มีหน้าที่รับราชการ ต้องมาเข้าทะเบียนที่กรมพระสุรัสวดี และเจ้าพนักงานสักท้อมือเพื่อแสดงตนว่าเป็นคนสังกัดกรมใดก็ขึ้นตรงต่อขุนนางคนนั้น ซึ่งไพร่พลที่สักแล้วจะมีกำหนดรับราชการต่างๆ เช่น คนที่อยู่หัวเมืองชั้นในโดยรอบกรุงเทพฯ ด้านเหนือตั้งแต่เมืองชัยนาทลงมา ด้านใต้ตั้งแต่เมืองเพชรบุรี (เขียนตามต้นฉบับ) ขึ้นไป ด้านตะวันออกตั้งแต่เมืองปราจีนและฉะเชิงเทราเข้ามา ด้านตะวันตกตั้งแต่เมืองราชบุรี ต้องเข้ามารับราชการในกรุงเทพฯ ปีละ 2 เดือน และมีการระดมปีละครั้ง แต่ถ้าไพร่พลที่อยู่ห่างไกลจากนั้นให้สังกัดเป็นไพร่พลของขุนนางในเมืองนั้นๆ

มีหน้าที่รับราชการปีละหนึ่งเดือน เป็นต้น²

ต่อมาในปลายสมัยอยุธยา ได้กำหนดวิธีผ่อนผันการเกณฑ์ทหาร โดยยอมให้ไพร่จ่ายเงินให้แก่ขุนนางเพื่อแลกกับการไม่ต้องรับราชการทหาร โดยกำหนดอัตราในการผ่อนผันไม่ต้องเข้ารับราชการอยู่ที่เดือนละ 6 บาท หรือคิดรวมเป็นปี ปีละ 18 บาท ซึ่งเจ้ากรมปลัดกรมต่างๆ มีหน้าที่เก็บเงินส่งกรมพระสุรัสวดี และมีส่วนแบ่งบางส่วนให้แก่เจ้ากรมปลัดกรมและนายกองนายหมวด ในฐานะผู้ควบคุมคนเหล่านั้น ด้วยเหตุนี้ทำให้ไพร่พลจำนวนมากจึงยอมเสียเงินแทนการรับราชการเป็นส่วนมาก³ ส่วนคนที่ถูกเกณฑ์เป็นทหารในช่วงเวลานี้จึงถูกมองว่ามีสถานะที่ต่ำกว่าไพร่ทั่วไป คือเป็นคนที่ไม่มียศ หรือเป็นคนต้องโทษ หรือเป็นคนไม่มีทางเลือกอื่นแล้วจึงมาเป็นทหาร ดังพระราชดำรัสระหว่างพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) กับกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ว่าด้วยเรื่องทหารเกณฑ์ ดังนี้

“...เพราะคนที่ส่งมาเป็นทหารนั้น เฉพาะแต่คนที่ไม่มีเงินเสียส่วนประการหนึ่ง คนที่เป็นโทษบางอย่างประการหนึ่ง ถ้าผู้ที่เลวทรามที่สุดในพื้นเมืองนั้น คือจะทำอะไรไม่ได้เป็นต้นก็มี...” (สำเนาราชทัณฑ์เลข 39/143 สนวนดุสิต 23 เมษายน ร.ศ. 122)⁴

“คนในมณฑลอีสานซึ่งเลือกคัดส่งมารับราชการทหารอย่างทุกวันนี้ ตกอยู่ในชนชั้นเลวที่มีความผิดหรือไม่สามารถจะกระทำการอย่างอื่นได้แล้วจึงส่งมาเป็นทหาร พาให้คนทั้งหลายแลเห็นว่า ทหารเป็นบุคคลจำพวกที่เลวทรามกว่าพลเมืองสามัญ” (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ไปรเวตที่ 27/1083 ศาลากลางมหาไศย 27 เมษายน ร.ศ. 122)⁵

นอกเหนือจากไพร่ที่ถูกเกณฑ์เป็นทหารจะถูกมองว่ามีสถานะที่ต่ำกว่าไพร่ทั่วไปแล้ว เวลาเป็นทหารยังจำเป็นต้องทำหน้าที่เหมือนผู้ใช้แรงงานโดยไม่มีทางเลือก

ทำให้สถานะของไพร่ที่เป็นทหารในสายตาของคนทั่วไปจึงมีลักษณะที่เลวร้ายยิ่งขึ้นไปอีก ดังที่กรมหลวงนครไชยศรีแสดงความเห็นว่าประชาชนส่วนใหญ่ไม่อยากเป็นทหารเพราะมองว่าทหารทำหน้าที่เหมือนกบฏ⁶

ด้วยเหตุนี้ประชาชนจึงมีความรู้สึกหวาดกลัวต่อการเป็นทหารมาโดยตลอดตั้งแต่อดีต ดังเห็นได้จากเหตุการณ์การเปิดโรงเรียนขึ้นตามวัด เริ่มจากที่วัดมหรธรรพารามในกรุงเทพฯ เมื่อถึงวันเปิดโรงเรียนบิดามารดาที่ได้ส่งลูกหลานมาเรียนที่วัดแห่งนี้ได้พากันขอดอนเด็กลูกศิษย์วัดไปเกือบทั้งหมด อันเนื่องจากมีข่าวลือว่าเด็กที่เข้าโรงเรียนแล้วจะต้องถูกเกณฑ์เป็นทหารนั่นเอง⁷

ต่อมาเมื่อเกิดเหตุการณ์กบฏที่เมืองหลวงพระบาง เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีเป็นผู้บัญชาการทหารหน้าได้ใช้วิธีเกลี้ยกล่อมหาคนสมัคร โดยให้สัญญาว่าเมื่อรับราชการทหารอยู่ครบกำหนดปีแล้วจะปล่อยพ้นจากราชการทั้งปวง ทำให้ครั้งนั้นมีชาวเมืองราชบุรี เพ็ชรบุรี สมุทรเข้ามาเป็นทหารจำนวนมาก และเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีได้อาศัยพลทหารเหล่านี้ในการขึ้นไปปราบฮ่อที่เมืองหลวงพระบาง แต่วิธีการดังกล่าวก็สำเร็จเพียงครั้งเดียว เพราะหลังจากนั้นก็ไม่มีใครสนใจจะสมัครเป็นทหารอีก⁸

จากรูปแบบการเกณฑ์ทหารแบบโบราณที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่ารัฐมีฐานกำลังทางทหารจำนวนน้อย อำนาจทางการทหารกระจายตัวอยู่กับขุนนางต่างๆ ที่ควบคุมไพร่อีกครั้งหนึ่ง ดังนั้นเมื่อเกิดสงครามพระมหากษัตริย์จำเป็นต้องเรียกระดมไพร่พลจากขุนนางต่างๆ และให้ขุนนางไปเกณฑ์จากไพร่ในสังกัดของขุนนางอีกคราหนึ่งเพื่อมารับใช้หลวง ทำให้ไพร่ส่วนใหญ่ที่กลายเป็นสถานะเป็นทหารไม่ได้รับการฝึกฝนเกี่ยวกับการใช้อาวุธสมัยใหม่ที่เชี่ยวชาญ เป็นเสมือนชาวนาที่เปลี่ยนจากการถือจอบมาถือดาบเพื่อสู้กับอริราชศัตรู พร้อมทั้งการเกณฑ์ทหารแบบโบราณไม่สามารถรับมือกับบริบททางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปดังต่อไปนี้

ปัจจัยความไม่สงบภายในช่วงรัชกาลที่ 5

ช่วงรัชกาลที่ 5 จะเห็นได้ว่าสถานการณ์ภายในของไทยไม่สู้ดีนัก นอกจากการปราบฮ่อใน พ.ศ. 2428 – 2431 แล้ว รัฐไทยในช่วงเวลาดังกล่าวยังเจอกับการกบฏหลายครั้ง ไม่ว่าจะเป็น กบฏผีบุญ ร.ศ. 120 (พ.ศ. 2444 – 2445) รวมถึงผู้ร้ายที่ก่อการจลาจลในมณฑลพายัพเมื่อ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) ซึ่งการปราบปรามกบฏและการจลาจลต่างๆ จำเป็นต้องใช้ทหารที่มีการฝึกฝนและอาวุธสมัยใหม่ในการปราบปราม⁹

ปัจจัยจากลัทธิล่าอาณานิคมของตะวันตก

ทางด้านสถานการณ์จากภายนอก ได้เกิดการคุกคามของลัทธิล่าอาณานิคมจากโลกตะวันตก ดังเห็นได้จากการที่อังกฤษสามารถรบชนะจีนได้ จนทำให้จีนต้องยอมลงนามในสนธิสัญญานานกิง เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2385 บังคับให้จีนเปิดเมืองกวางตุ้ง เอ๋มผิง ฟูเจา 닝โป และเซี่ยงไฮ้ ให้อังกฤษเข้าไปค้าขายและตั้งกงสุลประจำอยู่ทุกเมือง และส่งผลให้จีนเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในเมืองเหล่านั้น คือคนอังกฤษเมื่อเกิดคดีขึ้นที่เมืองเหล่านั้นจะขึ้นศาลของอังกฤษไม่ใช่ศาลของจีน และหลังจากนั้นจีนก็พยายามจะต่อสู้กับตะวันตกอีกหลายครั้ง แต่ก็พ่ายแพ้อย่างต่อเนื่อง จนต้องยอมทำสนธิสัญญาเทียนสิน พ.ศ. 2401 และทำพิธีศาลบ็อกเซอร์ (Boxer Protocol) เมื่อวันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2444 ทำให้จีนต้องเสียทั้งที่ดิน และจ่ายเงินจำนวนมากเป็นค่าปฏิกรรมสงครามแก่ต่างประเทศ รวมทั้งต้องอนุญาตให้กองทหารต่างดาวเข้าไปตั้งเพื่อคุ้มครองรักษาสถานทูตความปลอดภัยของชาวตะวันตก¹⁰

นอกจากนี้เหตุการณ์สำคัญอีกเหตุการณ์หนึ่งคือ การที่อังกฤษสามารถรบชนะสงครามกับพม่า จนพม่าต้องเซ็นสนธิสัญญาสันติภาพกับอังกฤษ ที่เรียกว่า The Treaty of Yandabo เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2368 โดยเสียเมืองยะไข่ ตะนาวศรี อัสสัม และมณีปุระให้อยู่ในการครอบครองของอังกฤษ พร้อมทั้งเสียเงินค่าปฏิกรรมสงครามอีก 1,000,000

ปอนด์สเตอร์ลิงด้วย และพม่ายังได้พ่ายแพ้อังกฤษ อีกสองครั้ง คือ ปี พ.ศ. 2405 ทำให้พม่าเสียดินแดน ทางใต้ทั้งหมด และต่อมาเดือนกุมภาพันธ์ ปี พ.ศ. 2428 พม่าได้เสียเอกราชแก่อังกฤษ และกลายเป็น ส่วนหนึ่งในการปกครองอินเดียของอังกฤษ (British India)¹¹

ในอีกด้านหนึ่งฝรั่งเศสได้บุกมาทางตะวันออกของไทย สามารถยึดฉวายเป็นครั้งแรกในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2401 และขยายอำนาจต่อไปยังเขมรอันเป็นประเทศราช ของไทยในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2403 และต่อมา ฝรั่งเศสได้ขอให้ไทยทำสนธิสัญญายกเขมรให้แก่ ฝรั่งเศสในการลงนาม ณ กรุงปารีส เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2410 หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2431 ฝรั่งเศสได้เรียกร้องว่าประเทศราชของประเทศไทย ทั้งหมดบนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง คือ สิบสองปันนา หัวพันทั้งห้าทั้งหก หลวงพระบาง และจำปาศักดิ์ เป็นประเทศราชของเมืองเว้ ซึ่งอยู่ใต้อารักขาของ ฝรั่งเศส อันหมายถึงเป็นส่วนหนึ่งของประเทศราช ของฝรั่งเศส และหลังจากนั้นฝรั่งเศสยังรุกรานตาม แนวชายแดนเรื่อยมา จนกระทั่ง พ.ศ. 2436 ได้เกิด การรบพุ่งระหว่างทหารไทยและทหารฝรั่งเศส ส่งผล ให้ฝรั่งเศสดำเนินการปิดปากอ่าวไทย บีบบังคับให้ ไทยทำสัญญาสันติภาพ สละพื้นที่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง และยอมให้ฝรั่งเศสยึดจันทบุรี และตราด ไว้จนกว่า จะจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามเป็นเงินสองล้านแฟรงค์ ให้เสร็จสิ้น และแม้ว่าต่อมาภายหลังไทยจะปฏิบัติตาม ข้อสัญญาแล้ว ฝรั่งเศสก็ยังไม่ยอมถอนทหารจาก จันทบุรีอยู่ดี¹²

เมื่อสังคมไทยเผชิญกับวิกฤติของลัทธิล่าอาณานิคม จากโลกตะวันตก ประกอบกับได้เห็นเหตุการณ์ที่ ประเทศจีนพ่ายแพ้สงครามต่อประเทศญี่ปุ่น ทำให้ ประเทศจีนถูกประเทศอื่น (ประเทศตะวันตก) เรียกร้อง สิทธิประโยชน์ต่างๆ มากมาย และสำหรับบริบทของ รัฐสยามได้ถูกอังกฤษและฝรั่งเศสขนาบไว้ทั้งสองด้าน มีเพียง “สัญญา” ที่ทั้งสองฝ่ายตกลงกันจะใช้สยาม เป็นรัฐกันชน ทำให้สยามอยู่ในสถานะที่ยากลำบาก และในสถานการณ์ภายในของสยามเอง ที่มีกบฏ หัวเมืองต่างๆ เช่น กบฏผีบุญ กบฏเงี้ยว ทำให้รัชกาลที่ 5

จำเป็นต้องคิดถึงแนวทางการปฏิรูปโครงสร้าง พื้นฐานของประเทศให้มีความศิวิไลซ์ และคิดถึงการ ปฏิรูปกองทัพ¹³ เพื่อชดเชยกับกองกำลังทหารรูปแบบ เดิมที่มีจำนวนไม่เพียงพอ และจัดหาและฝึกฝนการใช้ อาวุธยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัย

ประวัติศาสตร์ความเป็นมาการเกษตรอาหารของไทยสมัยใหม่

ในช่วงการเริ่มต้นของการพยายามปรับปรุงกองทัพ ให้มีความทันสมัย เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกับที่นายทหารที่ถูกส่งออกไปศึกษาวิชาทหารในยุโรปกลับเข้ามาถึงไทย ได้แก่ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช ซึ่งถือเป็นบุคคลสำคัญในการเปลี่ยนแปลงกองทัพของไทยอย่างมาก ซึ่งในช่วงเวลานั้นได้มีการประเมินถึงสถานการณ์ทางการทหารของไทยว่า ไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน กล่าวคือ กำลังพลไม่เพียงพอ ซึ่งได้ประเมินว่าขณะนั้นมีกำลังพลอยู่ประมาณ 4,000 – 5,000 นายประจำที่บางกอก ทำให้เวลาพระมหากษัตริย์ต้องเดินทางไปต่างเมือง และมีทหารติดตามไป 500 – 1,000 นาย จะเหลือกำลังทหารในบางกอกไม่เพียงพอที่จะดูแลความสงบ¹⁴ จึงได้เริ่มมีแนวคิดที่จะปรับปรุงระบบการคัดเลือกทหารใหม่ให้มีความเหมาะสม

ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ร่วมประชุมปรึกษาหารือกับเสนาบดีต่างๆ ถึงแนวทางเกี่ยวกับการคัดเลือกคนเป็นทหารใหม่ โดยให้มีการคัดสรรคนเป็นทหารแบบเท่าเทียมกัน แต่อาจจะเริ่มเกณฑ์ทหารจากที่ละมณฑลที่มีความพร้อม เพราะเกรงว่าหากมีการเกณฑ์ทหารพร้อมกันทั้งประเทศจะนำไปสู่การเกิดขบถทั่วราชอาณาจักร ทั้งนี้ยังมีการเสนอให้ใช้เงินเป็นตัวช่วยจัดการในการเกณฑ์ทหาร คือ ประชาชนที่มาเป็นทหารต้องได้รับเงินอย่างเพียงพอเป็นสิ่งแลกเปลี่ยน¹⁵

ต่อมาได้เกิดเหตุการณ์การจลาจลของพวกเงี้ยวในมณฑลพายัพ จึงจำเป็นต้องเกณฑ์พลทหารและไพร่พลไปปราบปราม แต่เนื่องด้วยไม่มีพลทหารที่มีการฝึกฝนการใช้อาวุธในหัวเมืองใกล้เคียง¹⁶ กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช (ยศในขณะนั้น) จึงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ซื้อบังคับลักษณะการเกณฑ์ทหารที่มณฑลพิษณุโลก และมณฑลนครสวรรค์ ตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน ร.ศ. 122 (พ.ศ. 2446) อันเรียกซื้อบังคับนี้ว่า “ซื้อบังคับลักษณะเกณฑ์ทหาร ร.ศ. 122” ซึ่งในช่วงเวลานั้น

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระประสงค์จะให้ดำเนินการกับมณฑลนครราชสีมาด้วยพร้อมกันดังมีพระราชหัตถเลขาถึงกรมหลวงดำรงราชานุภาพ (ยศในขณะนั้น) ความว่า

“...ด้วยได้รับหนังสือมีมาที่กรมขุนสมมตอมรพันธุ์ที่ 961/5501 ลงวันที่ 11 เดือนนี้ว่า ได้มีสารตราถึงมณฑลพิษณุโลกแลมณฑลนครสวรรค์ให้จัดการใช้ซื้อบังคับลักษณะเกณฑ์ทหารในวันที่ 1 กันยายน ร.ศ. 122 ส่งสำเนาสารตราที่ได้มีไปยังมณฑลทั้งสองแลสำเนาซื้อบังคับมานั้นให้ตรวจดู เห็นว่าเป็นที่เรียบร้อยพอใจแล้ว มณฑลนครราชสีมาควรจะจัดให้เข้าแบบได้ฤกษ์ที่ทำอยู่เดี๋ยวนี้เข้าใจว่ายังมีเหลือ...”¹⁷

หลังจากการออกซื้อบังคับลักษณะเกณฑ์ทหาร ร.ศ. 122 ขึ้น ถือเป็นครั้งแรกที่พยายามจะใช้วิธีการเกณฑ์ทหารรูปแบบใหม่ในสังคมไทย แต่ก็ไม่ได้เป็นการใช้ในทุกพื้นที่อย่างเท่าเทียมกันหมด แต่เป็นไปในลักษณะทดลองใช้ในมณฑลนครราชสีมาเป็นมณฑลแรก อันเนื่องจากการเกณฑ์ทหารจำเป็นต้องให้ทางฝ่ายพลเรือนจัดทำสำมะโนครัวของพลเมืองให้เรียบร้อยก่อน ซึ่งกำหนดแล้วเสร็จในปี ร.ศ. 122 พุทธศักราช 2446 ที่มณฑลนครราชสีมาเป็นที่แรก และเมื่อทดลองใช้แล้วสำเร็จ จึงประกาศใช้ต่อมากับมณฑลนครสวรรค์ มณฑลพิษณุโลก และมณฑลราชบุรี¹⁸

ต่อมาเมื่อทดลองใช้ลักษณะการเกณฑ์ทหารใน 4 มณฑลเรียบร้อยแล้ว ปรากฏว่าได้ผลเป็นอย่างดี และไม่ส่งผลให้เกิดความตื่นตระหนกหรือเกิดขบถขึ้น ประกอบกับบริบทของสถานการณ์ภายนอกประเทศที่ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของไทยถูกฝรั่งเศสบีบ ทำให้ช่วงเวลานั้นไทยไม่สามารถตัดสินใจที่จะล้มเลิกการเกณฑ์ทหารได้ เพราะถ้ายกเลิกในช่วงเวลานี้อาจจะไม่สามารถเกณฑ์ทหารในมณฑลอีสานได้อีกเลย อันเนื่องด้วยจะถูกฝรั่งเศสมองว่าทางฝ่ายไทยกำลังจะเตรียมกำลังพลเพื่อสู้รบกับทางฝรั่งเศส จนอาจ

จะนำไปสู่สงครามนั่นเอง ดังที่กรมพระยาดำรง-
ราชานุภาพได้เขียนบันทึกแสดงความคิดเห็นตอบแก่
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไปรเวตที่
27/1083 เมื่อวันที่ 27 เมษายน ร.ศ. 122 ความว่า
“...ถ้าเลิกเสียครั้งหนึ่งแล้ว และจะตั้งขึ้นใหม่อีกคงจะ
เกิดปากเสียงข้างทางฝรั่งเศสกลัวว่าเราจะตระ
เตรียมกองทัพเพื่อจะรบพุ่งกับฝรั่งเศส จะเป็นเหตุให้
จัดตั้งกองทหารในมณฑลอีสานขึ้นได้โดยยาก...”¹⁹

ด้วยปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้ จึงนำไปสู่การประกาศใช้
พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร รัตนโกสินทรศก 124
(พ.ศ. 2448) ขึ้น โดยมีพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ-
เกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งขณะนั้นดำรงพระยศเป็นจเรทหารบก
และเป็นทีปรึกษาของกรมหลวงนครไชยศรีฯ อยู่ใน
เวลานั้นเป็นผู้เรียบเรียงขึ้น²⁰ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อ
แก้ไขปัญหากับเรื่องความไม่ยุติธรรมของการ
คัดเลือกเป็นทหาร ที่แต่เดิมมีการยกเว้นไพร่พลบาง
จำพวก เช่น ไพร่ที่ยอมเสียเงินแทน เป็นต้น ให้ไม่ต้อง
รับราชการทหาร และแก้ไขการไร้ความสามารถของ
ไพร่ในการใช้อาวุธสมัยใหม่²¹

หลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะ
เกณฑ์ทหาร ร.ศ. 124 ซึ่งพระราชบัญญัตินั้นใช้บังคับ
มณฑลนครราชสีมา มณฑลนครสวรรค์ มณฑล
พิษณุโลก และมณฑลราชบุรี ตั้งแต่วันที่ประกาศใช้
(ตามข้อบังคับลักษณะเกณฑ์ทหาร ร.ศ. 122 เดิม)
และค่อยๆ ขยายออกไปยังมณฑลต่างๆ ในปีต่อๆ มา
ได้แก่ มณฑลกรุงเก่า มณฑลนครไชยศรี เมื่อวันที่
1 เมษายน ร.ศ. 125 (พ.ศ. 2449) มณฑลปราจีน
เมื่อวันที่ 1 เมษายน ร.ศ. 126 (พ.ศ. 2450) มณฑล
กรุงเทพ และมณฑลจันทบุรี เมื่อวันที่ 1 เมษายน
ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2451) ซึ่งเป็นสองมณฑลสุดท้ายใน
สมัยรัชกาลที่ 5 ที่ถือว่าอยู่ในพระราชอาณาเขต
นอกเหนือจากมณฑลเหล่านี้ให้ใช้ข้อบังคับเกณฑ์คน
เป็นตำรวจภูธร เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยแก่การฝึกหัด
เสียก่อน หลังจากนั้นจึงมาประกาศใช้พระราชบัญญัติ
ลักษณะเกณฑ์ทหารเพิ่มเติมในสมัยรัชกาลที่ 6 คือ
มณฑลภาคพายัพ มณฑลอุดร มณฑลอุบลราชธานี
มณฑลร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2457

มณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลปัตตานี มณฑล
สุราษฎร์ธานี มณฑลภูเก็ต และมณฑลเพชรบูรณ์
เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2459 เป็นอันว่าได้ใช้พระราช-
บัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารทั่วทั้งพระราชอาณาจักร
เมื่อปี พ.ศ. 2459 นั้นเอง²² รวมเวลาทั้งสิ้น 11 ปี

ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการเกณฑ์ทหารแบบใหม่
ทำให้เกิดการรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง ลดอำนาจ
ในการควบคุมไพร่พลที่เคยอยู่ในอำนาจการควบคุม
ของขุนนาง ให้ทหารทุกคนขึ้นตรงต่อรัฐที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์กลาง ซึ่งถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของ
แนวทางในการรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองการ
ปกครอง เพื่อรับมือกับสถานการณ์ทางการเมืองที่ถูก
ล่าอาณานิคมในช่วงเวลาดังกล่าว และยังสามารถใช้
ทหารที่คัดสรรรูปแบบใหม่ในการจัดการกับความ
มั่นคงภายในราชอาณาจักรด้วย

ข้อยกเว้นที่เกิดขึ้นจากการเกณฑ์ทหารสมัยใหม่

จากสภาพสังคมการเมืองไทยที่แต่เดิมการรับราชการทหารไม่ได้ถูกได้รับการยกย่องมากนัก เป็นแต่เพียงผู้ที่ไม่มีความสามารถอื่นแล้วจึงกลายมาเป็นทหาร และเดิมใครก็สามารถหลีกเลี่ยงการเป็นทหารได้ด้วยการส่งส่วยแก่ขุนนาง ดังนั้นเมื่อรูปแบบของการเกณฑ์ทหารเปลี่ยนไปสู่การพยายามรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง ให้นำทหารทุกคนรับใช้กษัตริย์และรัฐส่วนกลาง ทำให้ไพร่ที่เปลี่ยนเป็นราษฎรพยายามหาช่องทางในการหลีกเลี่ยงการเกณฑ์ทหารด้วยช่องทางต่างๆ ทั้งการติดสินบนเจ้าพนักงาน หรือการกระทำตัวให้อยู่ในข้อยกเว้นของการเกณฑ์ทหารต่างๆ

ลักษณะของข้อผ่อนผันและข้อยกเว้นในการเกณฑ์ทหารได้ถูกหยิบยกมาเป็นประเด็นในการพิจารณาเกี่ยวกับแนวทางการเกณฑ์ทหารควบคุมกันโดยเสมอมา ดังปรากฏในการประชุมเรื่องทหาร ณ พระที่นั่งราชกรัณฐสภา ระหว่างวันที่ 30 พ.ย. - 3 ธ.ค. 120 กรมหมื่นนครไชยศรี (ยศขณะนั้น) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อยกเว้นของชายไทยที่ไม่ต้องเกณฑ์ทหาร คือ ผู้ที่จำเป็นต้องเลี้ยงดูมารดาของตนเพียงคนเดียว ย่อมควรที่จะดูแลมารดาของตนมากกว่าจะเป็นทหาร²³

อีกเหตุการณ์หนึ่งที่มีการพิจารณาเกี่ยวกับข้อผ่อนผันหรือยกเว้นแก่ราษฎรที่ไม่ต้องเกณฑ์ทหาร คือ กรณีที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้สอบถามกรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช เสนาบดีกระทรวงกลาโหม เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม ร.ศ. 124 (พ.ศ. 2448) ก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติเพียง 5 วันว่า รูปแบบการเกณฑ์ทหารแบบใหม่จะทำให้เสียช่างฝีมือจำนวนมาก เช่น ช่างเขียนช่างแกะช่างช่างไม้+ก่อ และอาจส่งผลกระทบต่อการศึกษาเสียงานนั้น ให้นำกลับไปศึกษาเปรียบเทียบกับต่างประเทศใหม่ ซึ่งหลังจากได้ทำการศึกษามารวมหลวงนครไชยศรีสุรเดชกล่าวตอบออกเป็นสองประเด็นว่า ประเด็นแรก ในเรื่องเกี่ยวกับการเกณฑ์ทหารของแต่ละประเทศได้มีข้อยกเว้นแตกต่างกัน เช่น ฝรั่งเศส

ยกเว้นแต่ผู้ทุพพลภาพ เยอรมนียกเว้นแก่ญาติ สเปนเคยให้การยกเว้นแก่ผู้ที่เสียเงินก้อนโตในการบำรุงทหาร แต่ปัจจุบันได้เลิกแล้ว อิตาลี เดนมาร์ก ญี่ปุ่น ยกเว้นตามการศึกษาและอายุ และประเด็นที่สอง การที่ให้ช่างมาเป็นทหารนั้น จะทำให้ได้ทหารช่างที่มีฝีมือ เจริญแก่บ้านเมือง หรือถ้าคนฉลาดมาเป็นทหารก็จะสู้รบสะดวกมากขึ้น และสำหรับกรณีนี้ในต่างประเทศนั้นสามารถหาช่างมาทำงานแทนกันได้ง่าย ด้วยเหตุนี้จึงเสนอให้ไม่มีการยกเว้นด้วยความกรุณา เพราะจะนำไปสู่ความยุ่งยาก ราษฎรจะหาทางเข้าหาขุนนางเพื่อถามหาความกรุณา²⁴

ภายหลังจากการอภิปรายเรื่องข้อผ่อนผันและข้อยกเว้นสำหรับบุคคลที่ไม่ต้องเกณฑ์ทหารนั้น ส่งผลให้โดยภาพรวมพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร ร.ศ. 124 ได้คาดหมายให้ชายฉกรรจ์ที่มีอายุตามเกณฑ์ต้องเข้ามาขึ้นทะเบียนเป็นทหารรับราชการประจำ 2 ปี เมื่อรับราชการครบ 2 ปีแล้ว ปลดออกเป็นกองหนุนชั้นที่ 1 และเมื่ออยู่ในกองหนุนชั้นที่ 1 ครบกำหนด 5 ปีแล้ว จะทำการปลดออกเป็นกองหนุนชั้นที่ 2 และเมื่ออยู่ในกองหนุนชั้นที่ 2 ครบกำหนด 10 ปี แล้ว จึงพ้นจากราชการทหาร ทั้งหมดนี้เป็นข้อบังคับที่ใช้โดยทั่วกัน

อย่างไรก็ตามในท้ายที่สุดการออกพระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหาร ร.ศ. 124 ยังคงข้อผ่อนผันและข้อยกเว้นของการเกณฑ์ทหารไว้ด้วย อันเนื่องจากความซับซ้อนและความหลากหลายของสังคมที่ประกอบด้วยกลุ่มคนหลายกลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มยังคงคุณค่าและหน้าที่ต่างๆ ที่จะช่วยให้สังคมการเมืองไทยก้าวต่อไปได้ ดังต่อไปนี้

ข้อยกเว้นสำหรับการเกณฑ์ทหาร

ข้อยกเว้นสำหรับการเกณฑ์ทหารครั้งแรกได้ถูกระบุไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร ร.ศ. 124 หมวดที่ 4 ว่าด้วยการยกเว้นราชการทหาร ดังต่อไปนี้

“มาตรา 14 บุคคลบางจำพวกซึ่งอยู่ในข้อที่กล่าวต่อไปนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกเว้นขาดไม่ต้องมีหน้าที่รับราชการทหารตามพระราชบัญญัตินี้ คือ

1. จีน คือจีนใหม่ที่มาจากเมืองจีนและบุตรของจีนผู้นั้น
2. คนป่า คนดอย คือจำพวกคนที่อยู่ป่าและอยู่บนเขาบนดอย ซึ่งกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงกลาโหมเห็นว่าควรยกเว้นโดยไม่สามารถจะให้เข้ารับราชการทหารได้
3. คนพิการอันไม่สามารถจะรับราชการทหารได้
4. คนที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกเว้นโดยเฉพาะ”

หลังจากนั้นข้อยกเว้นเกี่ยวกับการเกณฑ์ทหารก็ได้มีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปโดยตลอดตามบริบทของสังคมการเมืองที่มีความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เพื่อให้การเกณฑ์ทหารมีความเหมาะสมกับยุคสมัยนั้นๆ นั้นเอง ดังเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงข้อยกเว้นตามพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร พ.ศ. 2460 ได้กำหนดให้ยกเว้นแก่บุคคล 3 ประเภท คือ 1) คนพิการทุพพลภาพอันแพทย์ได้ตรวจแล้วว่าไม่สามารถจะรับราชการทหารได้เลย 2) พระภิกษุในศาสนาพุทธที่ได้รับสมณศักดิ์และที่เป็นเปรียญ และ 3) คนป่าคนดอย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ก็เนื่องมาจากปัญหาที่มีบุคคลหนีไปบวชเพื่อหลีกเลี่ยงการเป็นทหารในช่วงเวลาดังกล่าว ทำให้จำต้องกำหนดสมณศักดิ์ของพระภิกษุขึ้นมานั่นเอง

จวบจนกระทั่งปัจจุบันพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 ซึ่งเป็นฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบันได้กำหนดการยกเว้นไม่ต้องเข้ารับราชการทหารกองประจำการ เป็น 3 จำพวก คือ 1) พระภิกษุที่มีสมณศักดิ์ หรือที่เป็นเปรียญ และนักบวชในพระพุทธศาสนาแห่งนิกายจีนหรือญวนที่มีสมณศักดิ์ 2) คนพิการทุพพลภาพ ซึ่งไม่สามารถเป็นทหารได้ และ 3) บุคคลซึ่งไม่มีคุณสมบัติที่จะเป็นทหารได้เฉพาะบางท้องที่ตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ซึ่งบุคคลจำพวกที่สามนี้ในกฎกระทรวงระบุถึงการยกเว้นสำหรับบุคคลสัญชาติไทยที่เป็นคนชาวเขาชนเผ่าต่างๆ²⁵

การกำหนดลักษณะคนพิการและทุพพลภาพซึ่งไม่สามารถเป็นทหารได้นั้น กำหนดไว้ในกฎกระทรวง

ฉบับที่ 37 พ.ศ. 2516 ฉบับที่ 47 พ.ศ. 2518 และฉบับที่ 74 พ.ศ. 2540 ออกตามความในพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 โดยกำหนดให้มีความสอดคล้องกับโรคในปัจจุบัน เช่น ตาผิดปกติ หูผิดปกติ มีปัญหาทางด้านหัวใจหรือหลอดเลือด ระบบหายใจ ระบบปัสสาวะ จิตเวช และโรคอื่นๆ เช่น กระทบ มะเร็ง ตับอักเสบร้ายแรง ตับแข็ง เป็นต้น²⁶

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นได้ว่าข้อยกเว้นที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ชายไทยยากที่จะหลีกเลี่ยงการเป็นทหารด้วยข้อยกเว้นถาวรได้เลย เพราะกำหนดโดยหลักการให้มีการยกเว้นแต่นักบวชที่มีสมณศักดิ์ ซึ่งต้องใช้เวลาในการศึกษาทางธรรมหลายปีกกว่าจะเป็นนักบวชที่มีสมณศักดิ์ ผู้ฝึกทางด้านต่างๆ ตามมุมมองของรัฐและชาวเขาในบางท้องที่เท่านั้น ซึ่งถ้านับข้อยกเว้นตามกฎหมายจะถือได้ว่าชายไทยเกือบทั้งประเทศจำเป็นต้องเป็นทหารประเภทใดประเภทหนึ่งเสมอ ทำให้คนจำนวนมากพยายามหลีกเลี่ยงการเป็นทหารเกณฑ์ด้วยการทำให้ตนเป็นส่วนหนึ่งของข้อผ่อนผันสำหรับการเกณฑ์ทหารซึ่งมีลักษณะที่สามารถจะเป็นได้ง่ายกว่า

ข้อผ่อนผันสำหรับการเกณฑ์ทหาร

สำหรับข้อผ่อนผันสำหรับการเกณฑ์ทหารครั้งแรกได้ถูกระบุไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร ร.ศ. 124 หมวดที่ 4 ว่าด้วยการยกเว้นราชการทหารดังต่อไปนี้

“มาตรา 13 บุคคลบางจำพวกซึ่งแจ้งอยู่ในข้อต่อไปนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกเว้นชั่วคราวไม่ต้องมีหน้าที่รับราชการทหาร ตามพระราชบัญญัตินี้ ในระหว่างที่ยกเว้นนั้น คือ

1. พระภิกษุสามเณรรัฐธรรมนูญ และนักบวช ยกเว้นตลอดเวลาบวช
2. นักเรียนวิชา ซึ่งรัฐบาลได้กำหนดว่าเป็นวิชาชั้นอุดมศึกษา, ยกเว้นตลอดเวลาเรียนภายในอายุ 30 ปี
3. ข้าราชการพลเรือน ที่มีตำแหน่งรับพระราชทานเบี้ยหวัดเงินเดือน ยกเว้นตลอดเวลาที่มีตำแหน่งที่ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดเงินเดือน

4. เจ้าหน้าที่ปกครองท้องที่ตามพระราชบัญญัติปกครองท้องที่ รัตนโกสินทรศก 116 ยกเว้นตลอดเวลาที่มีตำแหน่งรับราชการอยู่นั้น
5. บุตรที่ต้องปฏิบัติบิดาหรือมารดาผู้ทุพพลภาพ ยกเว้นตลอดเวลาที่ปฏิบัติบิดาหรือมารดา แต่ถ้ามีบุตรหลายคนด้วยกันให้บิดาหรือมารดาผู้ทุพพลภาพนั้นเลือกไว้ปฏิบัติได้ 1 คน ถ้าทุพพลภาพทั้ง 2 คน ให้เลือกไว้ได้คนละคน
6. บิดาหรือมารดา ซึ่งมีบุตรต้องเข้ารับราชการทหารประจำอยู่ในคราวใดๆ ซึ่งจะต้องประจำการอยู่ถึง 3 คนแล้ว เมื่อมีบุตรที่จะต้องเข้ารับราชการอีกในระหว่างนั้นให้ยกเว้นให้อยู่ปฏิบัติบิดามารดาคน 1 แล้วแต่บิดามารดาจะเลือกให้ยกเว้นบุตรคนใด
7. บิดาที่ต้องเลี้ยงบุตรอันเป็นกำพร้าหรือพี่ชายที่เลี้ยงน้องอันเป็นกำพร้าบิดามารดา ซึ่งเด็กกำพร้านั้นยังไม่สามารถจะเลี้ยงตัวเองได้ ยกเว้นตลอดเวลากว่าจะไม่จำเป็นต้องเลี้ยงบุตรหรือน้อง คือ ถ้าบุตรหรือน้องนั้นเป็นชาย ยกเว้นให้จนอายุ 18 ปี ถ้าเป็นหญิงยกเว้นจนมีสามี ถ้ายังไม่มีสามียกเว้นให้จนอายุ 21 ปี แต่ถ้าบิดาหรือพี่ซึ่งจะต้องยกเว้นนี้ไม่ได้มีกิจจำเป็นที่ต้องเลี้ยงบุตรหรือน้องด้วยประการใดโดยที่ได้มีผู้อื่นปกครองอยู่ต่างหากแล้ว ก็ไม่ต้องยกเว้นให้
8. คนประกอบการทำไร่ไถนาค้าขายมาก ได้เสียภาษีอากรตามจำนวนเงินซึ่งจะได้กำหนดอัตราโดยได้ประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษาให้ทราบว่าเป็นเมืองมณฑลใด เป็นอัตราเท่าใดนั้น ยกเว้นตลอดเวลาที่ได้เสียภาษีอากรอยู่ไม่ต่ำกว่ากำหนดอัตราที่ได้ประกาศไว้
9. การค้าขาย ซึ่งลงทุนทำด้วยกันหลายคนเห็นว่า เป็นบริษัท ถ้าบริษัทนั้นได้เสียภาษีอากรตามจำนวนเงินซึ่งจะได้กำหนดอัตรา โดยได้ประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษา ว่าในเมืองมณฑลใดเป็นอัตราเท่าใดนั้นแล้ว ให้ยกเว้นผู้อำนวยการของบริษัทคนหนึ่ง และผู้จัดการของบริษัทนั้นในแห่งซึ่งได้เสียภาษีตามอัตราตลอดเวลาที่เป็นผู้อำนวยการ และผู้จัดการของบริษัทที่ได้เสียภาษีอากรอยู่ ไม่ต่ำกว่ากำหนดอัตราที่ได้ประกาศไว้
10. คนป่วยเจ็บยังทุพพลภาพ ซึ่งไม่สามารถจะรับราชการทหารได้นั้น ยกเว้นตลอดเวลาที่ยังทุพพลภาพ

11. คนที่ต้องราชทัณฑ์อยู่ในที่คุมขัง ยกเว้นตลอดเวลาที่ต้องคุมขัง
12. ผู้ซึ่งได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้ยกเว้นชั่วคราวเป็นพิเศษ ยกเว้นตลอดเวลาตามพระราชประสงค์

ข้อผ่อนผันที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นถึงการเกณฑ์ทหารอย่างเท่าเทียมกันได้นำคนจำนวนมาก ในทุกสถานะและอาชีพมารับใช้รัฐ ซึ่งในสังคมสมัยใหม่ที่มีความซับซ้อนของสังคม บุคคลต่างๆ มีหน้าที่ที่หลากหลายภายในสังคมการเมืองนั้นๆ อันเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยประคับประคองและค้ำจุนให้สังคมการเมืองดำรงอยู่ต่อไป ดังนั้นการเปลี่ยนให้ชายไทยที่มีอายุในระหว่างการเกณฑ์ทหารต้องกลายเป็นทหารทั้งหมดจะกระทบต่อระบอบสังคมการเมืองโดยรวม²⁷ จึงก่อให้เกิดการผ่อนผันหรือการยกเว้นชั่วคราวในบางกรณี ดังที่กล่าวมา ดังเช่น การผ่อนผันเป็นการชั่วคราวแก่กลุ่มบุคคลที่เสียภาษีเป็นจำนวนมาก กลุ่มผู้มีการศึกษา และกลุ่มผู้ที่เป็นข้าราชการรวมถึงเจ้าหน้าที่ปกครองท้องที่ ก็แสดงให้เห็นถึงภาพความเหลื่อมล้ำของคนในสังคมในช่วงเวลานั้น อันเนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวประเทศไทยอยู่ระหว่างการพัฒนาประเทศให้มีความทันสมัย บุคคลในกลุ่มดังกล่าวจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มผู้มีการศึกษาในระดับชั้นอุดมศึกษา ที่จะกลายเป็นผู้พัฒนาชาติไทยในอนาคต หรือกลุ่มข้าราชการและเจ้าหน้าที่ปกครองท้องที่ที่เป็นกลไกของรัฐในการบริหารประเทศ และกลุ่มผู้เสียภาษีจำนวนมากที่จะได้คอยช่วยเหลือสนับสนุนรัฐไทยในการปฏิรูปประเทศด้านต่างๆ เช่น ด้านการคมนาคม การสื่อสาร และสาธารณสุขอื่นๆ

ต่อมาข้อผ่อนผันของการเกณฑ์ทหารก็มีความเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด ทั้งการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้การเกณฑ์ทหารมีความเหมาะสมกับยุคสมัย ดังเช่นการพยายามจำกัดข้อผ่อนผันให้มีลักษณะที่เป็นธรรมและใช้ได้อย่างแท้จริงมากขึ้น จากเดิมที่พระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหาร ร.ศ. 124 ได้ผ่อนผันให้แก่นักบวชโดยไม่ได้กำหนดคุณสมบัติไว้อย่างชัดเจน ทำให้มีคนจำนวนมากหนีไปบวชเพื่อหลีกเลี่ยงทหาร ดังนั้นจึงได้มีความพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ผ่านการแก้ไขพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร พ.ศ. 2460²⁸ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ได้กล่าวถึงเหตุผลของการแก้ไขพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร พ.ศ. 2460 อันเนื่องมาจากมีข้อจำกัดที่ยกเว้นไว้จำนวนมาก เช่น กรณีนักบวช ไม่ได้กำหนดคุณสมบัติของนักบวชที่ชัดเจน เป็นต้น ทำให้นำไปสู่ปัญหาของความไม่เสมอภาค จึงได้แก้ไขใหม่เพื่อให้มีความเสมอภาคมากยิ่งขึ้น²⁹

นอกจากนี้ ในหลายกรณีการแก้ไขยกเว้นก็เป็นไปตามบริบททางสังคมการเมืองในเวลานั้นๆ ว่าใครเป็นผู้มีอำนาจก็จะละเว้นไว้แก่คนกลุ่มนั้น เช่น ตามพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร พ.ศ. 2475³⁰ พระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2479³¹ ได้ให้สิทธิพิเศษเพิ่มเติมแก่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่จะไม่ต้องเข้ารับราชการทหารในยามปกติ อันเป็นผลสืบเนื่องจากการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 ซึ่งสิทธิพิเศษของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็ถูกยกเลิกไปในพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 อันเป็นช่วงเวลาหลังจากการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ซึ่งถือเป็นยุคที่ก้าวเข้าสู่ระบอบอำนาจนิยมนั่นเอง

ความหมายต่อข้อยกเว้นและข้อผ่อนผันของการเกณฑ์ทหาร

จากการพิจารณาการผ่อนผันและข้อยกเว้นสำหรับการเกณฑ์ทหาร ได้แสดงให้เห็นถึงนัยยะที่สะท้อนปัญหาที่ใหญ่ที่สุดของการเกณฑ์ทหารของไทย และยังเป็นผลต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน คือ ประชาชนจำนวนมากไม่ต้องการเป็นทหาร จึงพยายามหาวิธีการหลีกเลี่ยงต่างๆ เพื่อให้พ้นจากการรับราชการทหาร เช่น ในช่วงแรกของการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร พ.ศ. 2448 ได้เกิดคดีที่ขุนสุนทรหิรัญรัตน์ (แห้ม) เรียกรับเงินจากราษฎรเพื่อช่วยให้พ้นจากการเกณฑ์ ซึ่งทำให้มีการจับกุมและต้องออกประกาศแจ้งแก่ราษฎรเพิ่มเติมว่าการกระทำดังกล่าวไม่สามารถพ้นจากการเป็นทหารได้จริง³²

หลังจากเกิดเหตุการณ์ในครั้งนั้น ประชาชนก็ยังคงพยายามอย่างต่อเนื่องในการหนีการรับราชการทหาร

ซึ่งก็เป็นไปตามช่องทางต่างๆ ที่พอจะเอื้อให้ประชาชนสามารถหนีทหารได้ ดังเช่น ในช่วงแรกของการประกาศใช้พระราชบัญญัติ ประชาชนจำนวนมากหันไปรับราชการตามกระทรวงพลเรือน ทั้งที่ได้เงินเดือนและไม่ได้เงินเดือนเพื่อจะหลีกเลี่ยงจนกระทั่งพ้นอายุการเกณฑ์ทหาร³³ หรือในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีประกาศแก้ไขพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร ร.ศ. 124 มาตรา 13 - 14 ที่เปลี่ยนคุณสมบัติของข้าราชการที่จะได้รับการยกเว้นไม่ต้องรับราชการทหารแก้ไขเป็น ข้าราชการที่มีเงินเดือนมากกว่า 20 บาท ต่อปีจึงจะได้รับการยกเว้นไม่ต้องรับราชการ³⁴ ทำให้ข้าราชการจำนวนมากจำเป็นต้องขอยกเว้นการเกณฑ์ทหารเป็นกรณีพิเศษจากทางกระทรวงต้นสังกัด และจากตัวข้าราชการเอง ดังเช่นใน พ.ศ. 2455 ข้าราชการในสังกัดกระทรวงวังขอยกเว้นจากการเกณฑ์ทหารถึง 1,191 คน แบ่งเป็นกรมมหาดเล็ก 745 คน กรมพระตำรวจ 47 คน และกรมวัง 399 คน³⁵

ต่อมาอำนาจในการคัดเลือกบุคคลเข้าเป็นทหารอยู่ในอำนาจของฝ่ายปกครอง เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ สัสดีอำเภอ และคณะทหารผู้ควบคุมการคัดเลือก ส่งผลให้แนวทางในการหลีกเลี่ยงการเป็นทหารจึงย้ายไปสู่การใช้จ่ายเงินติดสินบนบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องดังกล่าว เช่น เหตุการณ์ในหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย วันที่ 18 เมษายน 2493 เกิดกระแสข่าวว่ามีกรมอบเงินจำนวน 800 บาท เพื่อไม่ต้องเป็นทหาร เหตุเกิดที่ท้องถื่น อ.เมือง อ.ศรีประจันต์ อ.สามชุก อ.เดิม อ.บางปางบวช อ.บางปลาม้า อ.สองพี่น้อง และ อ.อุทุมพร จ.สุพรรณบุรี³⁶ หรือเหตุการณ์ที่ประชาชนแจ้งให้ดำเนินการสอบสวนเกี่ยวกับการเกณฑ์ทหารของอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งจะดำเนินการตรวจเลือกวันที่ 3 - 4 เมษายน 2528 ณ วัดสามก้อ อำเภอเสนา ปรากฏว่ามีผู้เกี่ยวข้องกับการเกณฑ์ทหารได้เรียกเงินจากผู้ที่จะเกณฑ์ทหารหรือทหารกองเกินโดยเจตนาหลีกเลี่ยงเพื่อช่วยเหลือให้พ้นจากการเข้ารับราชการทหาร โดยกำหนดราคาหัวละ 12,000 บาท เฉพาะผู้ที่อยู่ในเขตเทศบาลเมืองเสนาหรือตำบลเสนา ส่วนนอกเขตเทศบาลหัวละ 10,000 บาท และจ่ายให้หน้าม้าหรือนายหน้า 10% ซึ่งส่วนใหญ่เป็น

ผู้ใหญ่บ้านหรือลูกน้องเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการ
เกณฑ์ทหาร ผู้ที่จ่ายเงินสินบนดังกล่าวแล้วไม่ต้องมา
ในวันเกณฑ์ทหารหรือไม่ ต้องจับใบดำใบแดง
เป็นต้น³⁷

พัฒนาการของช้อยกเว้นในการเกษตรอาหารของไทย: นักศึกษาวิชาทหาร

ท่ามกลางสถานการณ์ที่ชายไทยจำนวนมากพยายามหาทางหลีกเลี่ยงการเป็นทหารเกณฑ์ด้วยช่องทางต่างๆ ท่ามกลางรัฐไทยก็ได้สร้างอีกช่องทางหนึ่งขึ้นมาเพื่อให้ชายไทยที่ไม่อยากจะเป็นทหารเกณฑ์มีทางเลือกในการฝึกวิชาทหารให้สำเร็จ จะสามารถปลดจากทหารกองประจำการไปเป็นทหารกองหนุน ซึ่งหมายถึงว่าจะไม่ต้องเป็นทหารเกณฑ์ 2 ปี นั้นเอง ซึ่งช่องทางพิเศษนี้มีจุดเริ่มต้นหลังจากวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และต่อเนื่องไปจนหลังการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 2 จนกระทั่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการรัฐประหารเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490³⁸

เหตุการณ์รัฐประหารเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 นำโดย พล.ท. ผิน ชุณหะวัณ ที่รัฐประหาร พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ซึ่งการรัฐประหารในครั้งนั้นได้ยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2489 และนำรัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2490 หรือที่มีฉายาว่า “ฉบับใต้ตุ่ม” ออกมาใช้ ซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ยกเลิกหลักการของประชาธิปไตยและก้าวเข้าสู่ระบอบอำนาจนิยม ดังเห็นได้จากการกำหนดให้มีวุฒิสภาซึ่งมาจากการแต่งตั้ง และเปิดช่องทางให้ข้าราชการประจำดำรงตำแหน่งทางการเมืองอีกด้วย ส่วนสภาผู้แทนราษฎรแม้จะมีการเลือกตั้งโดยตรงในวันที่ 29 มกราคม 2491 แต่สถานการณ์ทางการเมืองภายใต้ระบอบอำนาจนิยม ทำให้นักการเมืองฝ่ายอนุรักษนิยมและอำนาจนิยมเป็นผู้กุมอำนาจในสภาผู้แทนราษฎร³⁹

หลังจากการรัฐประหารครั้งนั้น ฝ่ายทหารผู้กุมอำนาจได้ใช้เวทีของรัฐสภาในการดำเนินการปรับปรุงอำนาจทางการเมืองต่างๆ ที่สำคัญคือ การแก้ไขพระราชบัญญัติว่าด้วยการจัดระเบียบป้องกันราชอาณาจักร ซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดโครงสร้างกระทรวงกลาโหมใหม่ โดยรัฐบาลของคณะรัฐประหารได้เสนอร่างแก้ไขพระราชบัญญัติดังกล่าว⁴⁰ และได้อาศัยกลไก

ของรัฐสภาในการสร้างความชอบธรรมแก่ใจพระราชา-บัญญัติดังกล่าว ดังเห็นได้จากการจัดตั้งวุฒิสภาจำนวน 100 คน ให้ปฏิบัติหน้าที่ในวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 (ภายหลังการรัฐประหาร 11 วัน) และวุฒิสภาชุดนี้ได้พิจารณาหลักการการแก้ไขพระราช-บัญญัติว่าด้วยการจัดระเบียบป้องกันราชอาณาจักรเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2490 และวุฒิสภาให้ความเห็นชอบร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว เมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2491 และประกาศลงราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2491 จะเห็นได้ว่ากระบวนการทั้งหมดไม่เกิน 3 เดือน

พระราชบัญญัติจัดระเบียบป้องกันราชอาณาจักร พ.ศ. 2491 มีเนื้อหาเกี่ยวกับการแบ่งอำนาจหน้าที่ของกระทรวงกลาโหม และพระราชบัญญัติดังกล่าวได้จัดวางโครงสร้างภายในกระทรวงกลาโหมใหม่ ซึ่งด้านหนึ่งได้จัดให้มีกรมการรักษาดินแดน ให้มีหน้าที่เกี่ยวกับกิจการรักษาดินแดน เพื่อเป็นเครื่องมือของกองทัพในการป้องกันราชอาณาจักร⁴¹ และอธิบายเพิ่มเติมในบันทึกหลักการและเหตุผลประกอบร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการจัดระเบียบการป้องกันราชอาณาจักร พ.ศ. 2490⁴² ให้เหตุผลของการจัดตั้งกรมการรักษาดินแดนเพิ่มเติมว่า เพื่อให้กิจการรักษาดินแดนเป็นไปอย่างทั่วถึงโดยวิธีการฝึกหัดให้พลเมืองปกป้องท้องที่ของตนเอง อันเป็นวิธีที่ประหยัดงบประมาณแผ่นดิน และพลเมืองไม่เสียเวลาในการประกอบอาชีพ

“ก็เพื่อจัดการรักษาดินแดนของประเทศตามส่วนภูมิภาคให้ทั่วถึงกันโดยวิธีประหยัดเงินงบประมาณของประเทศด้วยการฝึกหัดพลเมืองให้ป้องกันท้องที่ของตนเอง เป็นการช่วยกำลังทหารในยามที่สงหรือใช้กำลังทหารไปช่วยเหลือได้ไม่ทันทั่วทั้งที่ ดังที่ประเทศในเครือสหประชาชาติได้จัดเป็นผลดีมาแล้วในมหาสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น”⁴³

“...กรมนี้ตั้งขึ้นด้วยความมุ่งหมายที่จะฝึกหัดพลเมืองที่เป็นชายฉกรรจ์และไม่ได้เข้าประจำการในกองทัพทั้งสาม ให้มีความรู้ในวิชาทหารและอาวุธและวิธีรบ และจะใช้เวลาสั้นๆ ทำหลายๆ หน ซึ่งพลเมืองจะได้ไม่เสียเวลาประกอบการอาชีพ โดยฉะเพาะอย่างยั้งในเริ่มต้นนี้ เราจะได้วางโครงการฝึกคนที่จะใช้เป็นผู้บังคับบัญชาเช่นนายสิบ และนายทหารชั้นผู้น้อย ทั้งนี้เพื่อป้องกันประเทศให้เหมาะสมกับภาวะสงครามเบ็ดเสร็จในอนาคตต่อไป...”⁴⁴

นอกจากนี้ พล.ท.หลวงชาตินักรบ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในเวลานั้น ยังได้อธิบายเพิ่มเติมว่าได้นำแบบมาจากประเทศอังกฤษที่เรียกว่า “Territorial Army” ที่อังกฤษใช้ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 (ในช่วงสงครามเรียกชื่อ Home Guard และภายหลังเปลี่ยนกลับมาใช้ชื่อเดิม) และของอเมริกาที่เรียกว่า “National Guard” และมีความตั้งใจมุ่งหมายจะฝึกหัดพลเมืองให้ใช้อาวุธและรู้จักวิธีรบโดยไม่ต้องเป็นทหาร ซึ่งรูปแบบนี้เหมาะสมกับสังคมไทยในช่วงเวลานั้นที่อยู่ท่ามกลางสงคราม (ช่วงเวลาหลังจากสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2488) และด้วยงบประมาณที่จำกัด ทำให้ไม่สามารถจะจัดตั้งกองทัพประจำการขนาดใหญ่ ต้องอาศัยพลเมืองที่ได้รับการฝึกจากกรมการรักษาดินแดนช่วยเหลือ

“...ที่นี้ประเทศไทย ฐานะทางภูมิศาสตร์ ประเทศไทยซึ่งตั้งอยู่ที่ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงจากการสงครามได้ และสงครามอันมีลักษณะชนิดเบ็ดเสร็จที่กล่าวมาแล้วนั้น ประกอบกับความจำกัดในงบประมาณการทหารบังคับให้เราทวีกำลังกองทัพประจำอยู่ในฐานะสั้นห้วงที่จะทำได้ การจัดกำลังรักษาประเทศประเภทนี้นอกจากกองทัพประจำจึงมีความจำเป็นยิ่งสำหรับประเทศไทย...”⁴⁵

หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2492 กรมการรักษาดินแดนกระทรวงกลาโหม ได้เริ่มโครงการวางแผนป้องกันประเทศ โดยได้เริ่มโครงการฝึกอาวุธให้แก่ราษฎรโดยส่งนายทหารชั้นสัญญาบัตรและนายทหารชั้นประทวน พร้อมด้วยนายสิบจำนวน 500 คน ออกไปแนะนำราษฎรในจังหวัดต่างๆ ทางภาคอีสาน เพื่อให้

ราษฎรรู้จักใช้อาวุธของกรมการรักษาดินแดน⁴⁶ และในเดือนพฤษภาคม 2492 ได้เปิดการศึกษาวิชาทหารตามโรงเรียนและมหาวิทยาลัยต่างๆ โดยมีรายละเอียดคือ จะไม่เก็บค่าเล่าเรียน รับเฉพาะนักเรียน ม. 7 – 8 นักศึกษามหาวิทยาลัย และนักเรียนอาชีวะชั้นสูง และหลักสูตรจะใช้เวลา 5 ปี ซึ่งในช่วงแรกของการฝึกนักศึกษาวิชาทหาร เป็นการฝึกในกรุงเทพมหานคร และขยายต่อไปยังหัวเมืองต่างจังหวัด⁴⁷

ภายหลังจากการฝึกนักศึกษาวิชาทหารของกรมการรักษาดินแดนเพียง 2 ปี คณะรัฐมนตรีในเวลานั้นจึงได้เสนอร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมการฝึกวิชาทหาร พ.ศ. 2494 โดยให้เหตุผลว่า ผู้สำเร็จการฝึกวิชาทหารยังไม่ได้รับสิทธิหรือประโยชน์ตามกฎหมายแต่อย่างใด จึงสมควรกำหนดสิทธิและประโยชน์ตอบแทน เพื่อส่งเสริมให้เกิดความนิยมในการฝึกวิชาทหารมากยิ่งขึ้น อันจะเป็นประโยชน์แก่ทางราชการที่จะใช้เป็นกำลังหนุนในยามสงคราม ดังเห็นได้จาก มาตรา 7 บัญญัติว่า “บุคคลซึ่งอยู่ในระหว่างการฝึกวิชาทหารตามหลักสูตรที่กระทรวงกลาโหมกำหนดตามพระราชบัญญัตินี้ ย่อมได้รับการยกเว้นตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหาร”⁴⁸

นอกจากนี้เมื่อมีการเสนอพระราชบัญญัติส่งเสริมการฝึกวิชาทหาร อันจะส่งผลต่อสิทธิของบุคคลในการยกเว้นการเกณฑ์ทหาร ดังนั้นจำเป็นต้องแก้ไขกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการกำหนดบุคคลที่มีสิทธิได้รับการยกเว้นจากการเกณฑ์ทหารให้มีความสอดคล้องกันรัฐบาลจึงได้เสนอแก้ไขพระราชบัญญัติรับราชการทหาร (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2494 ขึ้นพิจารณาในสภาผู้แทนและวุฒิสภาต่อเนื่องจากพระราชบัญญัติส่งเสริมการฝึกวิชาทหาร โดยมีเนื้อหาการแก้ไขที่สำคัญคือ การแก้ไขมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2479 ในวงเล็บที่ 4 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“(4) “ทหารกองหนุนประเภทที่ 1” หมายความว่าทหารที่ปลดจากกองประจำการ โดยรับราชการในกองประจำการจนครบกำหนด หรือทหารกองเกิน ซึ่งสำเร็จการฝึกวิชาทหารตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการฝึกวิชาทหาร และได้ขึ้นทะเบียนกอง

ประจําการแล้วปลดเป็นกองหนุนตามพระราชบัญญัตินี้⁴⁹

การพิจารณาพระราชบัญญัติทั้งสองฉบับเป็นไปด้วยความรวดเร็ว เริ่มจากสภาผู้แทนพิจารณารับหลักการและลงมติพร้อมกันในวันที่ 22 มีนาคม 2494 และเข้าสู่การพิจารณาของวุฒิสภารับหลักการวาระที่ 1 ในการประชุมวุฒิสภา เมื่อวันที่ 4 เมษายน 2494 และการพิจารณารับรองพระราชบัญญัติวาระที่ 2 และวาระที่ 3 ในการประชุมวุฒิสภา วันที่ 10 เมษายน 2494 รวมระยะเวลาการพิจารณาทั้งหมดเพียง 20 วัน

ระหว่างการพิจารณาพระราชบัญญัติทั้งสองฉบับ ได้มีผู้แสดงความความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาที่จะก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคในการเข้ารับการเกษตรทหารอย่างไม่มีที่ติ คือ นายสวัสดิ สารสาสิน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดกาญจนบุรี ตั้งข้อสังเกตในการแก้ไขพระราชบัญญัติรับราชการทหาร (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2494 ได้ให้ความเห็นว่า คุณสมบัติของผู้เข้ารับการศึกษาทหารจะเป็นแต่เฉพาะผู้มีการศึกษาและมีทรัพย์สินเท่านั้น⁵⁰ และพันตรี หลวงสรสิทธิยานุกการ สมาชิกวุฒิสภา ได้ให้ความเห็นว่าบุคคลที่ผ่านการฝึกวิชาทหารแต่ไม่เคยถูกอบรมในกองทหารเลยจะทำให้ไม่มีชีวิตและจิตใจเป็นทหารจริงๆ⁵¹

พล.ร.ต. หลวงสุนาวินวัฒน์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม ชี้แจงเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ฝึกวิชาทหารว่ารับนักเรียนเตรียมอุดมมหาวิทยาลัยขึ้นไปจะทำการฝึกให้สามารถเป็นผู้บังคับหมู่หรือผู้บังคับหมวด และจัดฝึกในเวลาการศึกษา รวมถึงไม่มีการเสียเงินแต่ประการใด โดยกรมรักษาดินแดนอาจจะเอารถไปรับหรือฝึกในโรงเรียนเหล่านั้น ซึ่งในปัจจุบันมีความมุ่งหวังจะให้โครงการฝึกนักศึกษาวิชาทหารขยายออกไปทั่วประเทศ แต่ตอนนี้ทำได้เพียงหัวเมืองใหญ่ก่อน⁵² และอธิบายเหตุผลของการจัดโครงการฝึกนักศึกษาวิชาทหารแทนการเรียกเกณฑ์ชายฉกรรจ์ทุกคนเป็นทหารว่า กระทรวงกลาโหมมีงบประมาณไม่เพียงพอในการเกณฑ์ชายฉกรรจ์ทุกคนเข้าเป็นทหาร จากสถิติที่ผ่านมาพบว่า กระทรวงกลาโหมสามารถเกณฑ์ทหารได้ปีหนึ่งเพียงร้อยละ 21 เท่านั้น

แต่ยังต้องการประชาชนที่มีความรู้ทางการทหารให้สามารถเป็นกองหนุนที่สำคัญยามเกิดวิกฤตได้⁵³

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า หลังจากการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ได้มีการเปลี่ยนโครงสร้างของกระทรวงกลาโหมใหม่ผ่านการแก้ไขพระราชบัญญัติจัดระเบียบป้องกันราชอาณาจักร พ.ศ. 2491 ซึ่งกำหนดให้มีการจัดตั้งกรมการรักษาดินแดน ซึ่งเป็นส่วนราชการใหม่ในกระทรวงกลาโหม และตั้งแต่ช่วงเวลานั้นเองที่แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลได้มีแนวทางในการจะสร้างช่องทางใหม่ที่มีสถานะพิเศษในการยกเว้นให้ชายไทยบางกลุ่มไม่จำเป็นต้องรับราชการเป็นทหารเกณฑ์

ต่อมากรมการรักษาดินแดนได้ริเริ่มจัดทำโครงการวางแผนป้องกันประเทศ โดยการฝึกอาวุธให้แก่พลเมืองที่เป็นนักเรียน นักเรียนอาชีวศึกษาชั้นสูง และนักศึกษา และหลังจากการเปิดโครงการเป็นระยะเวลา 2 ปี อันเป็นช่วงเวลาก่อนที่นักศึกษาวิชาทหารรุ่นแรกจะจบการศึกษา จึงได้ออกพระราชบัญญัติส่งเสริมการฝึกวิชาทหาร พ.ศ. 2494 และแก้ไขพระราชบัญญัติรับราชการทหาร (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2494 ให้สิทธิพิเศษแก่นักศึกษาวิชาทหารที่เรียนจบการศึกษาวิชาทหารจะได้รับการยกเว้นจากการเกณฑ์ทหาร มีสถานะปลดจากกองทหารประจําการเป็นทหารกองหนุนประเภทที่ 1 ทำให้ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาถือได้ว่าเป็นจุดกำเนิดของช่องทางพิเศษของสังคมไทยในการที่จะหลีกเลี่ยงการเกณฑ์ทหารของคนไทยนับแต่นั้นมา

อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าไม่ใช่ทุกคนจะสามารถเรียนเป็นนักศึกษาวิชาทหารได้ แต่นักศึกษาวิชาทหารเป็นช่องทางพิเศษสำหรับนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือนักเรียนอาชีวศึกษาชั้นสูงถึงจะมีโอกาสได้รับการศึกษาวิชาทหาร ทำให้ประชาชนโดยทั่วไปที่ไม่ได้รับการเรียนหนังสือในระบบการศึกษาจะไม่มีโอกาสได้เข้าสู่ช่องทางดังกล่าว และหลายโรงเรียนในพื้นที่ชนบทหลายแห่งไม่ได้สนับสนุนหรือเอื้อให้นักเรียนของตนเข้าศึกษาวิชาทหารได้ ส่งผลต่อความยากลำบากในการฝึกวิชาทหาร เพราะหากนักเรียนคนดังกล่าวสนใจอาจจะต้องติดต่อไปเรียนวิชาทหารด้วยตนเอง ทางโรงเรียนไม่ช่วยติดต่อให้

พระราชบัญญัติกำลังพลสำรอง พ.ศ. 2558: การเน้นย้ำถึงแนวทางการสร้างกำลังพลสำรอง

ลักษณะที่สำคัญของกำลังพลของทุกกองทัพจำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมของกองทัพให้มีขีดความสามารถในการรับมือกับสงครามหรือวิกฤตการณ์ต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต หรือที่เรียกว่า “การเตรียมพล” ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีการกำหนดให้มีการเตรียมกำลังพลของทหารประเภทต่างๆ ให้มีการทบทวนความรู้และทักษะทางด้านการสงครามต่างๆ และก็เช่นเดียวกันกับรัฐไทย ได้กำหนดให้ทั้งทหารที่ปลดประจำการและผู้สำเร็จการศึกษาวิชาทหารจำเป็นต้องให้มีการทบทวนความรู้ต่างๆ เพื่อพร้อมต่อสงครามและวิกฤตการณ์ต่างๆ โดยครั้งแรกได้กำหนดถึงแนวทางการเตรียมความพร้อมดังกล่าวดังปรากฏชัดจากการออกข้อบังคับทหารบกกว่าด้วยการเตรียมพล 81 ตามคำสั่งชี้แจงของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ลงวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2481 ซึ่งข้อบังคับดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายให้กองทัพบกสามารถเรียกกำลังพลสำรองที่เป็นทหารกองหนุนกลับมาฝึกทบทวนความรู้ทางด้านการทหารได้ในยามปกติ⁵⁴

ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์ของการเตรียมกำลังพล ผ่านการแก้ไขข้อบังคับทหารบกกว่าด้วยการเตรียมพล 81 ให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ ช่วงเวลาต่างๆ ดังเช่น การออกข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยข้อบังคับทหารบกกว่าด้วยการเตรียมพล 81 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2503 การออกข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยการเตรียมพล พ.ศ. 2515 ให้มีการบังคับใช้ทั้งทหารบก ทหารเรือ และทหารอากาศในการเตรียมพล⁵⁵ และการออกระเบียบปฏิบัติประจำกองทัพบกกว่าด้วยการเรียกพล พ.ศ. 2527 เพื่อกำหนดให้การเรียกพลดำเนินการไปด้วยความเรียบร้อยตามพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 ข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยการเตรียมพล พ.ศ. 2515 และข้อบังคับทหารว่าด้วยการแบ่งประเภทนายทหารสัญญาบัตร พ.ศ. 2482⁵⁶ เป็นต้น ซึ่งจากข้อบังคับและระเบียบต่างๆ ดังกล่าว

กำหนดให้กองทัพสามารถเรียกกระดมกำลังพลสำรองเพื่อฝึกทบทวนความรู้ได้ไม่เกิน 60 วัน

ดังที่ได้กล่าวมาจะเห็นได้ว่ารัฐไทยได้มีความพยายามจะเตรียมพลมาตั้งแต่อดีต แต่กฎเกณฑ์และการบังคับอยู่ในรูปแบบของข้อบังคับทหารบก ข้อบังคับกระทรวงกลาโหม และระเบียบปฏิบัติประจำกองทัพบก แต่ไม่สามารถจะนำไปสู่การปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้แต่แรก ทำให้กำลังพลสำรองบางส่วนหนีจากการถูกเรียกให้มาฝึกทบทวนวิชาทหาร อันเนื่องมาจากหลายสาเหตุ เช่น การไปประกอบอาชีพนอกภูมิลำเนาที่ปรากฏในทะเบียนบ้าน หรือญาติปกปิดไม่ให้ความหมายเรียกตัวส่งถึงกำลังพลสำรอง หรือกำลังอยู่ระหว่างการทดลองงานในบริษัทเอกชนทำให้อาจจะถูกเลิกจ้าง หากลาไปฝึกวิชาทหาร ซึ่งถึงแม้จะมีประกาศคุ้มครองแรงงานฉบับที่ 11 ลงวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2532 และพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 มาตรา 35 ที่กำหนดให้นายจ้างจ่ายเงินเต็มจำนวนแก่ลูกจ้างระหว่างลาไปฝึกวิชาทหาร แต่นายจ้างมักไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร⁵⁷

ภายหลังจากสภาพปัญหาเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมทางด้านการทหารไม่ประสบความสำเร็จนัก ทำให้มีความพยายามจะเสนอกฎหมายในระดับพระราชบัญญัติเพื่อแก้ไขปัญหาดังต้น กล่าวคือ กรมพระธรรมนูญ กระทรวงกลาโหม (ธ.น.ท.) ได้เสนอผ่านสภาทหารบก ครั้งที่ 9/2558 เมื่อวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2548 ให้ยก “ร่างพระราชบัญญัติกำลังสำรองแห่งชาติ พ.ศ.” โดยมีหลักการสำคัญในการเสนอร่างคือ ตอกย้ำหน้าที่ของกำลังพลสำรองที่จำเป็นต้องฝึกทบทวนวิชาทหารหากถูกเรียกเตรียมพล และให้นายจ้างสนับสนุนการเข้ารับราชการทหารของกำลังพลสำรอง เพื่อให้ระบบกำลังพลสำรองประสบความสำเร็จนั่นเอง⁵⁸

อย่างไรก็ตามร่างพระราชบัญญัติกำลังพลสำรองแห่งชาติ พ.ศ. ไม่ได้ผ่านการพิจารณาและออกมาเป็นกฎหมาย จนกระทั่งภายหลังจากการรัฐประหาร 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ภายใต้อำนาจของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา คณะรัฐมนตรีได้เสนอให้สภานิติบัญญัติแห่งชาติพิจารณาร่างพระราชบัญญัติกำลังพลสำรอง พ.ศ. ในคราวประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 44/2558 เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2558 ซึ่งสภานิติบัญญัติได้ลงมติรับหลักการแห่งร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว⁵⁹ โดยให้เหตุผลของการเสนอร่างพระราชบัญญัตินี้ว่า เพื่อกำหนดประเภทสิทธิและหน้าที่บุคคลที่เป็นกำลังพลสำรองในการเข้ารับราชการทหาร อันเป็นการพัฒนากิจการกำลังพลสำรองให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น⁶⁰

สาระสำคัญของพระราชบัญญัติกำลังพลสำรอง พ.ศ. 2558 คือ มาตรา 20 ที่กำหนดให้กำลังพลสำรองจำเป็นต้องเข้ารับราชการทหารในการเรียกกำลังพลเพื่อตรวจสอบ เพื่อฝึกวิชาทหาร เพื่อปฏิบัติราชการ และเพื่อทดลองความพร้อม และในการระดมพล และเมื่อพิจารณาพร้อมกับมาตรา 43 ที่ให้นำกฎกระทรวง กฎ ข้อบังคับ ระเบียบแบบแผน ประกาศ คำสั่ง หรือมติของสภากลาโหมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเรียกพลหรือระดมพลมาใช้ได้ ทำให้กรอบระยะเวลาในการเรียกกำลังพลสำรองมาได้ไม่เกิน 60 วัน⁶¹ ซึ่งในกรณีนี้พลเอกอูมเดซ สีตบุตร รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม ได้ชี้แจงเกี่ยวกับระยะเวลาที่กำหนด ห่วงการฝึกไว้ 2 เดือนนั้นจริงๆ จะเรียกฝึกประมาณ 10 วัน แบ่งเป็นการฝึกวิชาทหารตามตำแหน่งหน้าที่ 9 วัน และการตรวจสอบ 1 วัน รวมถึงจะมีการแจ้งล่วงหน้าทั้งนายจ้างและลูกจ้างให้เร็วที่สุด เพื่อไม่ให้เป็นการของทั้งนายจ้างและลูกจ้าง⁶²

“สำหรับเรื่องเกี่ยวกับระยะเวลายาวนานในการฝึกที่ท่านได้สอบถามว่า กำหนดให้การฝึกถึง 2 เดือนไว้ก็เรียนว่าเพื่อให้เกิดความครอบคลุม แต่ในปัจจุบันนี้จริงๆ แล้วการฝึกนี้เราไม่ได้ทำในช่วงเวลาที่ยาวนานมากนัก ในรอบปีหนึ่งขณะนี้อยู่ประมาณเพียง 10 วันเท่านั้นเอง เพื่อไม่ให้เกิดเป็นภาระ แล้วก็เกิดเป็นปัญหาเกี่ยวกับตัวของกำลังพลสำรองเองหรือนายจ้าง

ซึ่งจะเป็นการฝึกในเรื่องของวิชาทหารตามตำแหน่งหน้าที่อยู่ประมาณ 9 วัน แล้วก็มีการตรวจสอบด้วยอีก 1 วัน ก็จะทำให้เกิดเป็นภาระต่างๆ กับส่วนของภาระของเจ้าของกิจการกับลูกจ้างซึ่งก็คงจะเป็นกำลังพลสำรองในส่วนต่างๆ นั้นเอง ก็คิดว่าจะเป็นสิ่งที่ไม่ยาวนานนัก...”⁶³

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการเรียกกำลังพลสำรองเพื่อฝึกเตรียมความพร้อมไม่ได้เป็นกฎหมายใหม่ แต่การออกกฎหมายเพื่อตอกย้ำแนวทางการเตรียมพลได้ก่อให้เกิดการตั้งคำถามของสังคมเกี่ยวกับความจำเป็นและความเหมาะสมของการเรียกกำลังพลสำรองเพื่อฝึกทบทวน ทั้งในมุมมองของความจำเป็นของสถานการณ์ทางการเมืองปัจจุบันที่ไม่ได้อยู่ในยุคที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดสงคราม⁶⁴ คล้ายกับการย้อนกลับไปสู่ยุคสงครามอีกครั้ง ที่พลเมืองของรัฐจำเป็นต้องพร้อมรับมือกับการคุกคามของศัตรูของชาติ

นอกจากนี้การนำคนออกจากระบบแรงงานเป็นเวลา 2 เดือน เพื่อเปลี่ยนเป็นทรัพยากรของรัฐ ได้ก่อให้เกิดภาระกับเอกชน ไม่ว่าจะผู้ถูกเลือกจะเป็นลูกจ้างหรือนายจ้างก็ตาม กล่าวคือ ฝ่ายนายจ้างจำเป็นต้องอนุญาตให้ลูกจ้างลาเพื่อรับราชการทหารรวมทั้งจ่ายค่าจ้างแก่ลูกจ้างไม่เกิน 60 วันต่อปี ซึ่งหากลูกจ้างคนดังกล่าวเป็นบุคคลที่มีทักษะความชำนาญเชี่ยวชาญเฉพาะ ถูกเลือกให้ไปฝึกเตรียมความพร้อมเป็นระยะเวลาถึง 2 เดือน นายจ้างอาจจะไม่สามารถหาบุคลากรมาแทนที่ได้ หรือในกรณีที่ผู้ประกอบการหรือผู้ประกอบการอาชีพส่วนตัวถูกเรียกตัวเสียเองจะส่งผลเสียต่อธุรกิจดังกล่าวอย่างมาก⁶⁵

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการออกพระราชบัญญัติกำลังพลสำรอง พ.ศ. 2558 แม้ว่าโดยเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประชาชนในการเตรียมพลเพื่อให้พร้อมรับมือกับวิกฤตการณ์ทางการเมืองจะไม่ใช่อะไรใหม่เป็นสิ่งที่มียู่แล้วในกฎหมายระดับย่อย แต่การออกพระราชบัญญัติครั้งนี้จึงเป็นเพียงการตอกย้ำกฎหมายระดับย่อยให้ถูกบัญญัติไว้ในกฎหมายระดับที่ใหญ่ขึ้นเท่านั้น และด้วยบริบทของการเมืองระหว่างประเทศของไทยที่ไม่อยู่ในสภาวะความ

เสี่ยงต่อการเกิดสงครามได้ก่อให้เกิดการตั้งคำถามกับแนวคิดการเตรียมพลดังกล่าวว่าไม่มีความเหมาะสมและไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ทางการเมืองปัจจุบัน รวมถึงบางครั้งได้นำไปสู่การตั้งคำถามในภาพรวมต่อปัญหาในระดับรูปธรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับวิธีคิดและแนวทางการจัดการการเกณฑ์ทหารของไทย

ปัญหาของการเกณฑ์ทหารในสังคมไทย

ตั้งแต่ที่รัฐไทยหันมาใช้แนวทางการเกณฑ์ทหารในการระดมกำลังพลแทนการเรียกใช้ไพร่ ในด้านหนึ่งคือการพัฒนากองทัพให้มีความทันสมัย แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ก่อให้เกิดปัญหาที่ตามมาหลายประการ ดังต่อไปนี้

ปัญหาความไม่เสมอภาค/ความเหลื่อมล้ำต่อแนวทางการเกณฑ์ทหาร

ปัญหาเรื่องความไม่เสมอภาคในการเกณฑ์ทหารได้ถูกหยิบยกมาเป็นที่ถกเถียงตั้งแต่เริ่มการเปลี่ยนแปลงแนวทางจากการยกเลิกระบบไพร่ไปสู่การเกณฑ์ทหารสมัยใหม่ อันเนื่องมาจากในช่วงแรกของการเกณฑ์ทหาร จะเกิดขึ้นเฉพาะบางจังหวัดที่เป็นจุดยุทธศาสตร์ทางการทหารก่อน ดังเช่น การประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร พ.ศ. 2448 ที่บังคับใช้ในหัวเมืองด้านนอกพระนครที่มีความสำคัญก่อน จึงมาบังคับใช้ที่พระนคร และหัวเมืองอื่นๆ และต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 ก็ขยายออกไปถึงนอกพระราชอาณาเขต จนกระทั่งเกณฑ์ทหารอย่างทั่วถึงทั่วประเทศตามความมุ่งหวังในเชิงหลักการเมื่อ พ.ศ. 2459

อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติด้วยเทคโนโลยีและการคมนาคมขนส่งของไทยยังไม่มีความก้าวหน้า ดังนั้นการจัดการเกณฑ์ทหารจึงไม่มีความทั่วถึง ดังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2480 – 2500 ที่มีปัญหาบางจังหวัดได้รับการเกณฑ์ทหาร แต่บางจังหวัดได้รับการยกเว้น เป็นเหตุให้พลเมืองรู้สึกถึงความไม่เท่าเทียมกัน ทั้งนี้รัฐมนตรีในช่วงเวลานั้นได้ตอบต่อกรณีดังกล่าวว่าการเรียกเข้ารับราชการทหาร ย่อมเป็นไปตามที่ตั้งของกองทหาร ซึ่งถ้ามีกองทหารตั้งอยู่จังหวัดใด จะเรียกเกณฑ์ทหารในจังหวัดใกล้เคียงก่อน เพื่อสะดวกในการป้องกันประเทศ และการส่งทหารไปประจำหน่วยทหารที่ห่างไกลจะทำให้เสียกำลังใจ และส่งผลให้เกิดการหนีทหารเป็นจำนวนมาก รวมถึงเป็นการสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการขนทหารไปยังที่ตั้งหน่วยทหาร และยากต่อการระดมพลเมื่อเกิดกรณีฉุกเฉิน⁶⁶

ต่อมาเมื่อการคมนาคมดีมากยิ่งขึ้น มีการเกณฑ์ทหารในพื้นที่ต่างๆ อย่างเท่าเทียมมากขึ้น กล่าวคือได้มีการคัดเลือกการเกณฑ์ทหารในทุกจังหวัดและทุกอำเภอ แบ่งสรรกำลังพลในระดับที่ใกล้เคียงกัน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าปัญหาความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นกับทหารเกณฑ์จะหมดไป แต่ปัญหาความเหลื่อมล้ำในบางด้านยังคงต่อเนื่อง และบางด้านได้เปลี่ยนรูปแบบออกไป ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับการคัดสรรบุคคลเป็นทหารเกณฑ์ ปัญหาเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำทางด้านระยะเวลาการเป็นพลทหารเกณฑ์ ความเหลื่อมล้ำทางการฝึกระหว่างพลทหารเกณฑ์และนักศึกษาวิชาทหาร เป็นต้น

สำหรับปัญหาเกี่ยวกับการคัดสรรบุคคลเป็นทหารเกณฑ์ ดังที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าชายไทยตั้งแต่อดีตส่วนใหญ่ไม่มีความประสงค์จะเป็นทหาร ต่างหาทางที่จะหลีกเลี่ยงการเป็นทหารมาโดยตลอด ทั้งการทำตัวให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของข้อม้วนผันหรือข้อยกเว้นดังที่กล่าวมาแล้ว หรือการติดสินบนเจ้าหน้าที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการคัดเลือกพลทหาร เพื่อให้รอดพ้นจากการเป็นทหารเกณฑ์

การติดสินบนเจ้าหน้าที่ที่มีความต่อเนื่องยาวนานจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบการคัดเลือกทหารของไทย ดังเห็นได้จากข่าวที่ปรากฏทั่วไปตามหน้าหนังสือพิมพ์ตั้งแต่อดีต เช่น มีการแจ้งความสอบสวนการดำเนินคดีเกี่ยวกับการเกณฑ์ทหารที่มีผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเกณฑ์ทหารเรียกเก็บเงินจากผู้ที่ต้องการหลีกเลี่ยงการเป็นทหารในจังหวัดอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 2528⁶⁷ หรือในปัจจุบันเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าหากต้องการที่จะหลีกเลี่ยงจากการเป็นทหาร สามารถหาช่องทางในการติดต่อกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเกณฑ์ทหารเพื่อหลีกเลี่ยงการเป็นทหารเกณฑ์ด้วยวิธีต่างๆ ได้⁶⁸

นอกจากนี้การกำหนดคุณวุฒิพิเศษสำหรับการลดหย่อนให้ทหารเกณฑ์อยู่ในกองประจำการน้อยกว่า 2 ปี ตามกฎกระทรวง ฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2508) ออกตามความในพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497⁶⁹ ได้กำหนดคุณวุฒิพิเศษ 13 ประการ เช่น การลดหย่อนระยะเวลาการเป็นพลทหารเกณฑ์ของข้าราชการฝ่ายต่างๆ หรือผู้สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษาหรือเทียบเท่า เป็นต้น ซึ่งผลที่เกิดขึ้นจากการออกกฎกระทรวงดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความมุ่งหวังของรัฐไทยที่จะให้ผู้ที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือข้าราชการต่างๆ ได้กลายเป็นหนึ่งในฟันเฟืองด้านอื่นๆ ต่อการพัฒนาประเทศนอกเหนือจากการเป็นทหาร หรือหากจำเป็นต้องมาเป็นทหารเกณฑ์ ก็ให้ลดระยะเวลาจากเดิมที่ต้องเป็นพลทหารจำนวน 2 ปี ให้ลดระยะเวลาเหลือเพียง 1 ปี หรือหากสมัครเป็นพลทหารด้วยตนเองก็จะเป็นพลทหารเพียง 6 เดือน

ด้วยเหตุทั้งหมดนี้พลทหารเกณฑ์มักจะเป็นคนชนชั้นล่างในสังคมมาโดยตลอด คือ ส่วนมากพลทหารเกณฑ์จึงเป็นคนที่ยังไม่มีเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการคัดเลือกทหารเกณฑ์ ไม่มีเงินที่จะจ่าย และไม่ได้มีการศึกษาที่สูงพอจะเลือกสมัครเป็นนักศึกษาวิชาทหารอันเป็นอีกหนึ่งช่องทางสำหรับการหลีกเลี่ยงการเป็นทหารเกณฑ์ ดังเห็นได้จากระดับการศึกษาของพลทหารเกณฑ์ในปี พ.ศ. 2498 สามารถแบ่งได้ดังนี้ ผู้ไม่รู้หนังสือเลย มีจำนวนคิดเป็นร้อยละ 15.99 ผู้มีระดับการศึกษาต่ำกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีจำนวนคิดเป็นร้อยละ 25.45 ผู้จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีจำนวนคิดเป็นร้อยละ 48.44 ผู้จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มีจำนวนคิดเป็นร้อยละ 5.34 ผู้จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีจำนวนคิดเป็นร้อยละ 4.36 ผู้จบชั้นเตรียมอุดมศึกษา มีจำนวนคิดเป็นร้อยละ 2.99 และผู้จบชั้นมหาวิทยาลัย มีจำนวนคิดเป็นร้อยละ 0.89⁷⁰

สำหรับในปัจจุบันทหารเกณฑ์ได้มีระดับการศึกษาที่สูงขึ้น อันเนื่องจากสังคมได้หันมาให้ความสำคัญกับการศึกษา รวมถึงนโยบายการศึกษาต่างๆ ทั้งที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญและนโยบายที่พรรคการเมือง

เลือกใช้เป็นนโยบายที่สนับสนุนให้ประชาชนมีระดับการศึกษาโดยรวมที่สูงขึ้น แต่สำหรับทหารเกณฑ์ยังคงมีระดับการศึกษาที่ไม่สูงมากเช่นเดิม กล่าวคือ ส่วนมากเป็นผู้มีการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ดังเห็นได้จากผลสำรวจพลทหารกองประจำการ หน่วยทหารปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยาน 14 หน่วย จำนวน 350 คน ระหว่าง พ.ศ. 2543 - 2544 พบว่า มีผู้ไม่ได้เรียนหนังสือร้อยละ 2.31 จบชั้นประถมศึกษาร้อยละ 13.07 จบชั้นมัธยมศึกษาร้อยละ 67.69 ปวช. ร้อยละ 11.54 ปวส. ร้อยละ 2.31 ปริญญาตรีร้อยละ 3.08 และไม่มีผู้จบการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี⁷¹ ด้วยเหตุนี้ทำให้หน่วยทหารที่ดูแลทหารเกณฑ์จำเป็นต้องมีการสนับสนุนให้ทหารเกณฑ์ได้เรียนหนังสือระหว่างการฝึกเพื่อปรับวุฒิการศึกษาให้สูงขึ้น รวมทั้งการฝึกอาชีพซึ่งเป็นสิ่งที่ทหารเกณฑ์ทุกคนจะได้รับหลังจากการเป็นทหารจำนวน 2 ปี อันเป็นนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนากำลังพลของกองทัพ⁷²

นอกเหนือจากที่กล่าวมาทั้งหมด ประเด็นเกี่ยวกับการฝึกพลทหารเกณฑ์เมื่อเทียบกับอีกช่องทางหนึ่งของการเป็นทหารคือนักศึกษาวิชาทหารจะพบได้ถึงความแตกต่างทั้งในเรื่องของระยะเวลาการฝึกและเนื้อหาการฝึกอย่างชัดเจน กล่าวคือ พลทหารเกณฑ์ใช้เวลาการเป็นทหาร 2 ปี มีฝึกพื้นฐานประมาณ 10 สัปดาห์ รวมถึงหลังจากการฝึกก็เป็นการลงปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่จริงตามกรมกองต่างๆ ซึ่งเรื่องราวความยากลำบากของการเป็นพลทหารได้ถูกเล่าผ่านเรื่องราวของพลทหารจำนวนมากที่ออกมาเล่าถึงประสบการณ์ที่ยากลำบากต่างๆ ขณะที่นักศึกษาวิชาทหารจะใช้เวลาเรียนประมาณ 3 ปี ปีละ 20 วัน วันละ 4 ชั่วโมง หรือประมาณ 240 ชั่วโมง (ไม่นับฝึกภาคสนาม) ซึ่งจะแบ่งเป็นภาคปฏิบัติและภาคทฤษฎีอย่างละครึ่งหนึ่ง และไม่ได้คาดหวังถึงลักษณะความเป็นทหารของนักศึกษาวิชาทหารตลอด 24 ชั่วโมงเหมือนเช่นพลทหารเกณฑ์ และส่วนมากนักศึกษาวิชาทหารจะไม่มี ความสนใจต่อการศึกษาวิชาทหารมากนัก ตั้งแต่ในอดีตที่นักศึกษาวิชาทหารจำนวนมากไม่ยอมไปฝึก⁷³ จนถึงปัจจุบันที่ประชาชนจำนวนมากเลือกเรียนวิชาทหารเพื่อหลีกเลี่ยงการเป็นทหารเกณฑ์นั่นเอง ดังนั้นจะเห็นได้ว่ามันจึงมีความเหลื่อมล้ำอย่างมากในเชิง

เปรียบเทียบระหว่างพลทหารเกณฑ์และนักศึกษาวิชาทหาร

ปัญหาการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมต่อพลทหารเกณฑ์

การปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมต่อพลทหารเกณฑ์กลายเป็นประเด็นในสังคม จะถูกนำเสนอผ่านช่องทางการสื่อสารของสื่อมวลชน โดยมากประเด็นที่สื่อมวลชนหยิบยกเป็นประเด็นในการนำเสนอข่าวจะแยกออกเป็น 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ การทำร้ายร่างกายพลทหาร และการนำพลทหารของรัฐไปเป็นทหารรับใช้หรือทหารบริการแก่นายทหารชั้นผู้ใหญ่ทั้งที่ยังปฏิบัติราชการและนอกราชการ

แม้ว่าโดยโครงสร้างระเบียบปฏิบัติที่กำหนดไว้ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยวินัยทหาร พ.ศ. 2476 มาตรา 8 มาตรา 9 และมาตรา 10 จะกำหนดเกี่ยวกับการลงโทษวินัยทหารไว้ 5 สถานคือ ภาคทัณฑ์ ทณฑกรรรม กัก ชัง และจำขัง โดยกำหนดให้ผู้มีอำนาจลงทัณฑ์จะต้องเป็นผู้บังคับบัญชาและผู้ได้รับมอบอำนาจบังคับบัญชา แต่ในทางปฏิบัติพบว่ามีพลทหารจำนวนมากได้รับบาดเจ็บหรือเสียชีวิตจากการถูกพลทหารรุ่นพี่ที่เป็นผู้ช่วยฝึกและครูฝึกลงโทษหรือที่เรียกว่า “ซ้อม” เสมือนเป็นธรรมเนียมปฏิบัติอย่างไม่เป็นทางการของการฝึกพลทหารเกณฑ์ ดังเช่นเหตุการณ์ครูฝึกลงโทษพลทหารวิเชียร เผือกสม จนเสียชีวิตเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2554⁷⁴ หรือเหตุการณ์ลงโทษพลทหารฉัตรวิเศษ ชุมพันธ์ และพลทหารทรงธรรม หมุดหมัด จนทำให้พลทหารฉัตรวิเศษบาดเจ็บ และพลทหารทรงธรรมเสียชีวิตเมื่อเดือนเมษายน 2559⁷⁵ เป็นต้น

ทุกๆ ครั้งที่ปรากฏข่าวการทำร้ายร่างกายพลทหารจนบาดเจ็บหรือเสียชีวิต จะก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์จากสังคมเกี่ยวกับประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนของพลทหารเกณฑ์ และตั้งคำถามถึงความเหมาะสมของการปฏิบัติของผู้ฝึกสอน และหน่วยงานทางทหารต้นสังกัดที่รับผิดชอบ ซึ่งจะเกี่ยวโยงถึงการดำเนินคดีที่เกี่ยวข้องว่าจะมีความเป็นธรรมต่อผู้

บาดเจ็บและเสียชีวิตหรือไม่ ดังเช่น กรณีพลทหารวิเชียร เผือกสมเสียชีวิตตั้งแต่ พ.ศ. 2554 จนกระทั่งปัจจุบัน (พ.ศ. 2559) ยังไม่มีการนำผู้กระทำผิดมาลงโทษได้

อีกประเด็นหนึ่งที่สังคมตั้งคำถามต่อการเกษตรคือ การนำทรัพยากรของรัฐหรือทหารเกณฑ์ไปเป็นพลทหารรับใช้หรือทหารบริการแก่นายทหารระดับสูงทั้งในและนอกราชการ ดังเห็นได้จากการสำรวจของพีเพิลโพล (ประเทศไทย) ที่ทำการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนผ่านแอปพลิเคชัน PeoplePoll บนโทรศัพท์สมาร์ทโฟน ระหว่างวันที่ 27 สิงหาคม 2559 ถึง 10 กันยายน 2559 ในประเด็นเกี่ยวกับมุมมองของการนำ “พลทหาร” มารับใช้ในบ้านนายทหารระดับสูง ซึ่งมีผู้เข้าร่วมตอบแบบสำรวจทั้งสิ้น 1,123 คน พบว่าผู้ตอบแบบสำรวจจำนวน 819 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 72.9 เห็นว่าเป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขเร่งด่วน⁷⁶

การนำพลทหารไปรับใช้ในบ้านนายทหารระดับสูงถูกสังคมตั้งคำถามใน 2 ประเด็นหลัก คือ ประเด็นปัญหาในเรื่องของการทุจริตคอร์รัปชัน อันเนื่องมาจากนายทหารระดับสูงทั้งที่อยู่ในราชการและอยู่นอกราชการใช้ทรัพยากรบุคคลของรัฐเป็นการส่วนตัว และประเด็นเรื่องการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมต่อพลทหารรับใช้ดังกล่าว อันเนื่องมาจากมีข่าวจำนวนหนึ่งระบุถึงความโหดร้ายของนายทหารระดับสูงที่ปฏิบัติต่อพลทหารรับใช้

ประเด็นเรื่องการนำพลทหารเกณฑ์ไปรับใช้ตามบ้านของนายทหารระดับสูงเป็นปัญหาที่ถูกรับรู้และยอมรับกันอย่างกว้างขวางในสังคมไทย โดยฝ่ายทหารก็ออกมายอมรับถึงเรื่องดังกล่าวว่าเป็นความจริง ซึ่งพลทหารเหล่านั้นจะไปช่วยดูแลบังคับบัญชาระดับสูงที่มีภารกิจจำนวนมาก โดยจะคัดเลือกจากพลทหารที่มีความสามารถระดับหนึ่ง กล่าวคือจะเลือกจากพลทหารที่มีความประพฤติดี มีวินัย หรืออาศัยความสมัครใจ หรือผู้บังคับบัญชาเป็นผู้เลือกเอง⁷⁷

“...มีเพียงส่วนน้อยนะครับ เราดูแลผู้บังคับบัญชาและอำนวยความสะดวกให้กับผู้บังคับบัญชาของหน่วย

เพราะภารกิจของผู้บังคับบัญชาก็มีเยอะ ท่านไม่มีเวลา
มากพอที่จะดูแลในเรื่องชีวิตส่วนตัวได้มาก ท่านก็ต้อง
ทุ่มเทเวลาให้กับราชการเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นสิ่งใด
ที่เราสามารถที่จะช่วยดูแลและอำนวยความสะดวก
ให้ท่านได้ เราก็มองความยินดีที่จะดูแลท่าน เพื่อที่ท่าน
จะได้เอาเวลาไปทำงานให้กับทางราชการ...”⁷⁸

สำหรับประเด็นเกี่ยวกับการนำพลทหารไปเป็นทหาร
รับใช้หรือทหารบริการนั้นเป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาตั้งแต่อดีต
กล่าวคือ ในอดีตก่อนที่จะมีการปฏิรูปทางการทหาร
ให้มีความทันสมัย ขุนนางเป็นผู้ควบคุมไพร่และสามารถ
จะมีไพร่ติดตามคอยรับใช้ที่เรือนได้ตลอดเวลา ต่อมา
ภายหลังการปฏิรูปทางสังคมยกเลิกระบบไพร่และ
ระบบทาส ส่งผลให้ขุนนางไม่สามารถจะมีไพร่หรือ
ทาสไว้รับใช้ที่เรือนได้ จำเป็นต้องใช้จ่ายเงินในการจ้าง
ตอบแทน ขณะที่ฝ่ายทหารเกือบทุกกรมกองและ
ลำดับชั้นก็ไม่สามารถจะมีนายทหารรับใช้ ยกเว้น
นายทหารสัญญาบัตรที่มีหน้าที่ปกครองทหารในกรม
กองทหารและผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นขึ้นไปเท่านั้น
ที่มีอนุญาตให้มิททหารรับใช้ได้ เพราะเป็นการประหยัด
พระราชทรัพย์ของพระเจ้าอยู่หัว ตามกฏลักษณะ
ปกครองและระเบียบการภายในสำหรับกองทัพ
ข้อ 50 มีว่า “เฉพาะนายทหารสัญญาบัตร ซึ่งมีหน้าที่
ปกครองทหารในกรมกองทหารกับผู้บังคับบัญชา
ตามลำดับชั้นขึ้นไปเท่านั้นจะมีทหารรับใช้ได้ นายทหาร
ผู้ช่วยพลรบถึงแม้ประจำอยู่ในกรมกองทหาร ก็มีให้
มิททหารคนใช้”⁷⁹

ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดความ
ไม่พอใจแก่นายทหารผู้ช่วยพลรบต่างๆ จำนวนมากที่
ไม่สามารถมีทหารรับใช้ได้ ต้องการจะเปลี่ยนแปลง
กฏเกณฑ์ดังกล่าว อันเนื่องมาจากก่อให้เกิดความไม่สะดวก
ต่อการปฏิบัติภารกิจของกองทัพ เช่น นายทหาร
ในกรมบัญชาการกรมเสนาธิการทหารบก กรมยุทธศาสตร์
ทหารบก (ภาษาตามต้นฉบับ) กรมจเรทหารเหล่าต่างๆ
มีหน้าที่ต้องทำการติดต่อกับกรมกองทหารอยู่เสมอ
และต้องทำการตรวจตรากรมกองทหาร เหมือนกับ
นายทหารซึ่งมีหน้าที่ปกครองทหารในกรมกอง
ทหารเหมือนกัน และการจ้างคนก็ต้องใช้เงินจำนวนมาก
และได้คนที่ไม่สามารถเชื่อใจได้ เป็นต้น ดังนั้นจึง

ต้องการจะเปลี่ยนแปลงกฏลักษณะปกครองและ
ระเบียบการภายในสำหรับกองทัพให้มีความ
ยืดหยุ่นมากขึ้น จึงได้เสนอเป็นวาระหนึ่งในการ
พิจารณาระหว่างการประชุมใหญ่ของกระทรวง
กลาโหม เมื่อ พ.ศ. 2463 นั้นเอง ถึงแม้ว่าท้ายที่สุด
จะไม่มีมีการเปลี่ยนแปลงกฏก็ตาม แต่ก็ได้พยายาม
แก้ไขในกรณีที่ข้าราชการกระทรวงกลาโหมจะต้อง
ไปราชการต่างจังหวัดและจ้างคนไม่ได้ ให้สโมสร
กลาโหมเป็นผู้ช่วยเหลือหาจ้างคนติดตามให้⁸⁰

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า แต่เดิมเรื่องการครอบครอง
ไพร่หรือทาสหรือทหารรับใช้เป็นอภิสิทธิ์อย่างหนึ่ง
ของขุนนางที่มีมาแต่เดิมตั้งแต่ก่อนการปฏิรูปทาง
ด้านสังคมให้ยกเลิกระบบไพร่และระบบทาสในสมัย
รัชกาลที่ 5 และความคิดความเชื่อเกี่ยวกับอภิสิทธิ์
ของขุนนางดังกล่าวยังคงสืบทอดอยู่ต่อเนื่องมา เมื่อ
สถาบันทางทหารเริ่มมีอำนาจอีกครั้ง จึงเป็นการ
หวนกลับไปสู่การเกิดระบบทหารรับใช้ต่อนายทหาร
ชั้นผู้ใหญ่ และกลายเป็นที่ยอมรับสืบทอดต่อกันมา
โดยไม่ได้ถูกตั้งคำถามอย่างจริงจังในสังคมไทย
แต่อย่างใด

ขณะที่ประเด็นเกี่ยวกับการปฏิบัติไม่เป็นธรรมต่อ
ทหารบริการ เป็นสิ่งที่ถูกกล่าวถึงในสังคมไทยในช่วง
เวลาที่มีเหตุการณ์ความรุนแรงต่อพลทหารจน
ปรากฏเป็นข่าวสาธารณะ เช่น เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม
2558 พลทหารเอก ผู้เป็นทหารบริการที่บ้านของ
นายพลเรือเอกชยณอายุราชการคนหนึ่ง ได้หนีมาร้อง
ทุกข์ต่อศูนย์บริการประชาชน สำนักงานปลัดสำนัก
นายกรัฐมนตรี ว่าถูกนายพลเรือโทให้ล่ามโซ่ที่เอว
และปลายโซ่ล่ามกับยางรถยนต์ จนทนไม่ไหวต้องหนี
ออกมาขอความช่วยเหลือ⁸¹ เป็นต้น เหตุการณ์ในครั้งนี้
ได้ก่อให้เกิดการถกเถียงกันอย่างกว้างขวางถึงความ
เหมาะสมของการนำพลทหารที่ถูกจ้างด้วยภาษีของ
ประชาชนไปเป็นทหารบริการส่วนตัว และความยุติธรรม
ของนายทหารที่ปฏิบัติต่อพลทหาร

นอกเหนือจากที่กล่าวมาข้างต้น ปัญหาการปฏิบัติต่อ
ทหารเกณฑ์ยังถูกเล่าผ่านเรื่องเล่าต่างๆ จนกลายเป็น
ที่รับรู้เกี่ยวกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ในค่ายของ

ทหารเกณฑ์ที่ไม่มีคุณภาพนัก กล่าวคือ อาหารไม่ถูกสุขลักษณะและไม่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิต เช่น อาหารโดยส่วนมากจะมีข้าวและกับข้าว 2 อย่าง แม้จะเต็มได้ไม่จำกัด แต่ก็ยังเป็นอาหารที่ขาดเนื้อสัตว์ และบางครั้งอาจจะพบกับก้อนกรวดในอาหารที่ทานด้วย⁸² รวมถึงประเด็นเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนต่างๆ เช่น กระทำการช่วยตนเองต่อหน้าครูฝึก และครูฝึกสามารถจะบันทึกภาพเหตุการณ์เหล่านั้นได้ หรือการบังคับให้พลทหารเกณฑ์แก้ผ้า⁸³ ซึ่งการบังคับให้พลทหารเกณฑ์แก้ผ้าได้รับการยอมรับเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งของการทดสอบความเข้มแข็ง เพื่อให้ทหารสามารถปฏิบัติตามคำสั่งโดยไม่ตั้งคำถาม แต่หากมองด้วยมุมมองของอุดมการณ์แบบเสรีนิยมหรือแนวคิดสิทธิมนุษยชนย่อมจะถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคล

“...อันนั้นอาจจะไม่ใช่เรื่องของการลงโทษ อาจจะเป็นเรื่องของการกระบวนกรฝึกที่มีช่วงที่เรียกว่าทดสอบกำลังใจหรือสัปดาห์แห่งการสร้างความเข้มแข็ง กระบวนกรต่างๆ เราต้องถูกทดสอบและถูกผ่าน กระบวนกรนั้น เพราะอาชีพอย่างเราคงจะไปลักษณะหน่อมแน้มคงไม่ได้ อะไรที่เราต้องผ่านการเผชิญสภาวะภูมิอากาศเปลี่ยนแปลง ต้องลุยน้ำลุยฝน ลุยโคลน หนาวเย็น เปียกปอน อดหลับอดนอน ถูกยิงถูกกรีนอะไรกัดเนี่ย ในสภาวะที่เรากำลังปฏิบัติการในสภาวะกลางคืนอันยากลำบาก อันถูกกดดันต่ออันตรายที่จะเกิดขึ้นกับเรา การฝึกเป็นเรื่องสำคัญ และจำเป็นต่อการสร้างคน แต่กระบวนกรฝึกมีวิธีการและกระบวนกรของมันอยู่...”⁸⁴

แนวทางในการปรับปรุงการเกษตรอาหารในสังคมไทย

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเกษตรอาหารของไทย ที่มีมาอย่างต่อเนื่อง ในแต่ละช่วงเวลาได้มีความพยายามจะเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงการเกษตรอาหารของไทยให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยในช่วงเวลาที่ผ่านมา หลังจากที่เกิดเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 ส่งผลให้สถานะและบทบาทของกองทัพถูกมองในแง่ลบและถูกลดบทบาททางการเมืองอย่างมาก ในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น ได้มีความพยายามจะเปลี่ยนแปลงกองทัพให้เป็นไปในทิศทางที่เป็นเสรีนิยมประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น ดังเห็นได้จากการพยายามปฏิรูปกองทัพในมิติต่างๆ และการออกแบบระบบคัดเลือกทหารเกณฑ์แบบใหม่ หรือที่เรียกว่าระบบการคัดเลือกทหารแบบอาสาสมัคร

แนวคิดของการปฏิรูปกองทัพ

แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิรูปกองทัพให้เหมาะสมกับสถานการณ์ทางการเมืองโลกที่เปลี่ยนแปลงไปมีมาโดยตลอด ตั้งแต่การพยายามปฏิรูปทหารในรัชกาลที่ 5 เพื่อใช้ในการรวมศูนย์อำนาจและปรับตัวรับกับลัทธิล่าอาณานิคมที่เข้ามาสู่สยาม เรื่อยมาจนวิทยาการและเทคโนโลยีของโลกก้าวหน้าจนเริ่มมีการใช้เครื่องบินเป็นหน่วยหลักในการสงคราม ก็ปรับให้มีกองทัพอากาศเกิดขึ้น และภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีความพยายามเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของกองทัพผ่านการแก้ไขพระราชบัญญัติจัดระเบียบป้องกันราชอาณาจักร พ.ศ. 2490 จัดตั้งกำลังพลสำรอง รวมตลอดถึงยุคหลังสงครามเย็น อันเป็นช่วงเวลาที่ภัยคุกคามทางด้านสงครามทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศจากลัทธิคอมมิวนิสต์หมดไป

ช่วงแรกหลังจากสิ้นสุดสงครามเย็น พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ผู้บัญชาการทหารบก ได้เคยกล่าวถึงแนวทางการปฏิรูปกองทัพไว้ว่า จะต้องลดขนาดของกองทัพให้เล็กลง แต่เพิ่มขีดความสามารถให้สูงขึ้น รวมถึงการพัฒนาระบบกำลังสำรองให้มีประสิทธิภาพ

เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับภัยคุกคามและสงครามที่อาจจะเกิดขึ้น⁸⁵ แต่จะเห็นได้ว่านโยบายดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จ

ต่อมาหลังเหตุการณ์พฤษภาคม พ.ศ. 2535 กล่าวได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนทางการเมืองที่สำคัญครั้งหนึ่ง ที่ฝ่ายทหารถูกลดบทบาทและอำนาจในสังคมการเมืองไทยลง แต่เหตุการณ์ในครั้งนั้นกลับไม่นำไปสู่การคิดและถกเถียงเกี่ยวกับการปรับบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างทหารและพลเรือนอย่างจริงจัง รวมถึงรัฐบาลยุคหลังเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 ไม่มีนโยบายที่เป็นรูปธรรมถึงแนวทางของการปฏิรูปกองทัพอีกเลย ยกเว้นแต่รัฐบาลของพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ที่เสนอเรื่องการให้มีการปรับปรุงระบบการคัดเลือกทหารแบบสมัครใจ ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

ณ ช่วงเวลาปัจจุบัน แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิรูปกองทัพเริ่มกลับมาถูกหยิบยกเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันในสังคมเป็นระยะ โดยเฉพาะหลังเกิดข่าวหรือเหตุการณ์ที่กระแสวิพากษ์วิจารณ์ให้ความสนใจ เช่น ข่าวทหารถูกทารุณกรรมหรือถูกซ้อมจนบาดเจ็บหรือเสียชีวิต หรือช่วงเวลาของการคัดเลือกทหารเกณฑ์เดือนเมษายนของทุกปี เหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้ได้ก่อให้เกิดการตั้งคำถามเกี่ยวกับการให้ยกเลิกการเกณฑ์ทหาร และลดขนาดของกองทัพ อันเนื่องมาจากประเทศไทยไม่ใช่รัฐที่กำลังเผชิญอยู่ในสภาวะสงคราม การมีทหารประจำการและฐานทัพในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศจำนวนมากจะส่งผลต่อการใช้งบประมาณจำนวนมากเช่นเดียวกัน (พิจารณาจำนวนพลทหารเกณฑ์ได้ที่ตารางสถิติการตรวจเลือกทหารกองเกินเข้าเป็นทหารกองประจำการ) รวมถึงประเด็นเรื่องประสิทธิภาพของทหารเกณฑ์ที่ผ่านการฝึกภาคปฏิบัติด้วยระยะเวลา 10 สัปดาห์ที่มีความเพียงพอหรือไม่ต่อการปฏิบัติการในพื้นที่ที่มีความขัดแย้งและรุนแรงอย่างในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

นอกจากนี้พีเพิลโพลยังได้สำรวจความคิดเห็นประชาชน ภายหลังจากที่มีกระแสการตั้งคำถามเกี่ยวกับการปฏิรูปกองทัพหลังจากการคัดเลือกทหารเกณฑ์เมื่อต้นเดือนเมษายนที่ผ่านมา ผ่านช่องทางแอปพลิเคชัน PeoplePoll บนโทรศัพท์สมาร์ทโฟน ระหว่างวันที่ 20 เมษายน 2559 - 11 พฤษภาคม 2559 เกี่ยวกับประเด็นเรื่องการปฏิรูปกองทัพของประเทศไทย ซึ่งมีผู้ตอบแบบสำรวจทั้งสิ้น 2,165 คน และมีผลการ

สำรวจบ่งบอกว่า ประชาชนจำนวน 1,721 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 79.1 เห็นสมควรให้มีการปรับลดขนาดของกองทัพลง และประชาชนจำนวน 2,049 คนหรือร้อยละ 94.7 เห็นสมควรให้มีการปฏิรูปกองทัพ โดยแบ่งเป็น ร้อยละ 45.9 เห็นสมควรให้มีการปฏิรูปกองทัพในรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ และร้อยละ 48.8 เห็นสมควรให้มีการปฏิรูปกองทัพหลังจากการเลือกตั้งแล้ว⁸⁶

ตาราง สถิติการตรวจเลือกทหารกองเกินเข้าเป็นทหารกองประจำการ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 - 2559⁸⁷

ปี	กองทัพบก	กองทัพเรือ	กองทัพอากาศ	สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม	กองบัญชาการกองทัพไทย	รวม	ผู้สมัคร
2542	61,931	15,200	3,881	-	609	81,621	
2543	66,017	15,200	4,006	-	653	85,876	
2544	67,062	15,200	4,697	-	695	87,654	
2545	59,622	15,200	4,697	-	695	80,214	
2546	59,962	15,200	5,336	-	1,256	81,754	
2547	58,433	15,200	5,446	529	737	80,345	26,920
2548	62,944	15,200	5,973	481	846	85,444	17,805
2549	58,452	15,200	6,128	481	829	81,090	18,086
2550	59,039	15,108	6,143	481	931	81,701	19,991
2551	62,323	16,000	6,045	481	911	85,760	19,628
2552	62,611	16,852	6,169	481	928	87,041	26,639
2553	63,344	16,426	6,462	481	739	87,452	20,053
2554	73,503	16,000	6,463	481	833	97,280	25,800
2555	78,446	16,000	7,525	686	898	103,555	31,529
2556	69,356	16,000	7,667	506	951	94,480	33,017
2557	75,356	16,000	7,788	735	986	100,865	33,644
2558	75,404	16,000	7,969	-	-	99,373	43,446
2559						101,307	47,172

แนวทางใหม่ของระบบการคัดเลือกทหาร

แนวทางหนึ่งของการปฏิรูปกองทัพที่มีการเสนอกันอย่างมีแบบแผนอย่างเป็นรูปธรรมที่สุดครั้งหนึ่งของไทยคือการปฏิรูปแนวทางการคัดเลือกทหารให้เป็นไปโดยสมัครใจ ดังเห็นได้จากคำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี ภายใต้รัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ที่แถลงต่อรัฐสภาในวันพุธที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2539 ซึ่งการแถลงการณ์ครั้งนั้นได้กล่าวถึงแนวนโยบายด้านความมั่นคง ได้มีข้อเสนอใหม่ที่ทำให้ปรับปรุงระบบการคัดเลือกทหารให้เป็นไปด้วยความสมัครใจ

“...10.1 นโยบายด้านการรักษาความมั่นคงของรัฐ...

10.1.4 ปรับปรุงระบบการคัดเลือกทหารให้เป็นไป ด้วยความสมัครใจ

10.1.5 ส่งเสริมและสนับสนุนให้กองทัพมีส่วนร่วมในการ ช่วยผลิตกำลังคนเพื่อการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการ ฝึกอาชีพให้แก่ผู้ที่ผ่านการคัดเลือกทหาร...”⁸⁸

ภายหลังการประกาศนโยบายต่อรัฐสภา พลเอกชวลิต ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ได้รายงานความคืบหน้าถึงแนวทางใหม่ของระบบการคัดเลือกทหารว่า กระทรวงกลาโหมได้ดำเนินการจัดทำแผนงานทหารกองประจำการอาสาสมัครขึ้น ให้มีผลบังคับใช้ตั้งแต่ 27 มีนาคม 2540 และคณะรัฐมนตรี ได้มีมติเมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2540 อนุมัติแผนงานดังกล่าว เพื่อให้หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องสนับสนุน และปฏิบัติตามแผนงานทหารกองประจำการอาสาสมัครดังกล่าว รวมถึงจะมีคณะกรรมการอำนวยการ แผนงานทหารกองประจำการอาสาสมัคร ซึ่งมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเป็นประธานกรรมการและ ผู้แทนส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเป็นกรรมการ ทำหน้าที่ ช่วยประสานงานและสนับสนุนการปฏิบัติเป็นส่วนรวม เพื่อให้แผนงานทหารกองประจำการอาสาสมัคร บรรลุวัตถุประสงค์เป็นผลสำเร็จตามนโยบายของรัฐบาล⁸⁹

นอกจากนี้กระทรวงกลาโหมได้กำหนดรายละเอียดหลักเกณฑ์และวิธีการในการรับสมัครตามความต้องการของเหล่าทัพ ซึ่งการคัดเลือกทหารแนวทางใหม่

ได้จัดระบบการฝึกและระยะเวลาประจำการทั้งหมด 4 ปี โดยปีที่ 1 – 2 จะได้รับการฝึกตามหลักสูตรขั้นสูงสุด และสอดแทรกการศึกษาและฝึกวิชาชีพ และสำหรับปีที่ 3 – 4 จะเป็นการฝึกทบทวนและส่งเสริม ด้านการศึกษาและวิชาชีพเพื่อเตรียมการเข้าสู่การ ประกอบอาชีพหลังจากปลดประจำการต่อไป ซึ่งใน แผนงานฯ ได้วางมาตรการจูงใจให้ประชาชนสมัคร เป็นทหาร ได้แก่ เรื่องการศึกษา การฝึกวิชาชีพ กับสิทธิและค่าตอบแทนต่างๆ เป็นต้น ทั้งนี้ระบบการ คัดสรรรูปแบบใหม่ได้วางแผนว่าจะเริ่มเปิดรับสมัคร คู่ขนานกับการตรวจเลือกกระบวนเดิม เพื่อให้ได้กำลังพล ครบตามจำนวนความต้องการทหารกองประจำการ ของกองทัพในแต่ละปี⁹⁰

ต่อมาเมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจครั้งใหญ่ในเอเชียเมื่อ พ.ศ. 2540 ส่งผลให้พลเอกชวลิตตัดสินใจลาออก จากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และได้มีการเปลี่ยนชื่อ ทางการเมืองไปสู่รัฐบาลภายใต้การนำของนายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ในขณะนั้น และ นายชวน หลีกภัยได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ควบกับตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงกลาโหมจึงได้ยุติ แนวทางการคัดเลือกทหารระบบแบบอาสาสมัคร โดยให้เหตุผลว่า กระทรวงกลาโหมได้ดำเนินการ ตามแผนงานทหารกองประจำการอาสาสมัครแล้ว แต่ต่อมาได้เกิดปัญหาในการดำเนินการ จึงได้อนุมัติ ให้ชะลอแผนงานทหารกองประจำการอาสาสมัครไป ก่อน เนื่องจากขาดความชัดเจนในเรื่องมาตรการแรงจูงใจ และประสบปัญหาทางด้านงบประมาณไม่เพียงพอ⁹¹ อันเป็นจุดสิ้นสุดของทางเลือกใหม่ของระบบการ เกณฑ์ทหารของไทย

สรุปผลการศึกษา

การทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเกษตรอาหารของไทย ที่มีลักษณะผสมผสานสองรูปแบบทั้งช่องทางการเกษตรอาหารปกติ และช่องทางพิเศษสำหรับฝึกฝน เพื่อเป็นกำลังพลสำรองหรือที่เรียกว่า การฝึกวิชาทหาร ของนักศึกษาวิชาทหาร จำเป็นต้องเข้าใจถึงประวัติศาสตร์ และบริบททางการเมือง ณ ช่วงเวลาของการปฏิรูป การเกษตรอาหารในช่วงเวลาต่างๆ ว่ามีปัจจัยอะไรเป็นตัวผลักดันให้ประเทศไทยเกิดรูปแบบการเกษตรอาหาร ที่มีลักษณะผสมผสานดังกล่าว

แรกเริ่มการเกษตรอาหารของรัฐไทยโบราณเป็นไปในลักษณะที่ทุกคนอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์อุปถัมภ์ระหว่างขุนนางและไพร่ กล่าวคือ ผู้ชายในสังคมทุกคนมีหน้าที่ต้องทำงานให้รัฐผ่านการทำงานให้ขุนนางต่างๆ หรือบางคนเป็นไพร่หลวงก็ต้องทำงานรับใช้พระมหากษัตริย์ หรือบางคนไม่ต้องการทำงานรับใช้ก็สามารถจ่ายเงินให้แก่ขุนนางเพื่อแลกกับการไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงาน ต่อมาเมื่อโลกมีความก้าวหน้าทางด้านอาวุธยุทธโศปกรณ์ทำให้ลักษณะการเกษตรอาหารแบบเดิมได้ทหารที่ไม่มีความสามารถในการใช้อาวุธสมัยใหม่ ประกอบกับรัฐไทยกำลังเผชิญกับปัญหาของการก่อกบฏภายในราชอาณาจักร และการคุกคามของลัทธิล่าอาณานิคม ส่งผลให้รัฐไทยจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อรับมือกับสภาพปัญหาดังกล่าว ด้านหนึ่งของการปรับตัวของรัฐไทย คือการปฏิรูปกองทัพให้ทันสมัย ซึ่งการสร้างกฎเกณฑ์การเกษตรอาหารรูปแบบใหม่ก็เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปกองทัพนั่นเอง

อย่างไรก็ตามการเกณฑ์คนจำนวนมากเพื่อรับใช้รัฐ มันส่งผลต่อระบบสังคมด้านอื่นๆ ที่จะสูญเสียกำลังคน โดยเฉพาะในช่วงของการพัฒนาประเทศจำเป็นต้องอาศัยผู้มีความรู้ความสามารถไปบริหารงานในด้านต่างๆ นอกเหนือจากด้านการปฏิรูปกองทัพ และเพื่อจูงใจพลเรือนให้มาเป็นทหาร ยอมสละเวลาหรือกระทั่งชีวิตมารับใช้รัฐ รัฐจึงจำเป็นต้องมีงบประมาณตอบแทนแก่พลเรือนอย่างเพียงพอ รวมถึงงบประมาณ

ที่จำเป็นต้องใช้สำหรับการฝึกเพื่อเปลี่ยนจากพลเรือนให้เป็นทหาร ซึ่งทั้งหมดนี้ต้องอาศัยงบประมาณจำนวนมากมหาศาลเกินกว่าที่รัฐจะมีเพียงพอ ต่อมาเมื่อเผชิญกับสถานะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประกอบกับสภาพเศรษฐกิจทั้งของไทยและของโลกกำลังอยู่ในช่วงตกต่ำ ทำยที่สุดจึงนำไปสู่การตัดสินใจสร้างทางเลือกใหม่ของการยกเว้นการเป็นทหารเกณฑ์แก่ประชาชนบางส่วน คือ การสร้างระบบกำลังสำรองที่ผู้ผ่านการฝึกวิชาทหารจะได้รับการยกเว้นการเกณฑ์ทหาร ซึ่งกำหนดให้ผู้ที่ศึกษาวิชาทหารได้ ต้องมีการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายขึ้นไปเท่านั้น หลักการดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นความมุ่งหมายของรัฐที่จะลดงบประมาณ และเปิดโอกาสให้แก่ผู้มีการศึกษาที่จะใช้ความรู้ความสามารถต่อการพัฒนาด้านอื่นๆ ของสังคม

นอกจากการสร้างกำลังพลสำรองแล้ว การออกแบบให้กำลังพลสำรองมีประสิทธิภาพเป็นสิ่งที่รัฐดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การออกระเบียบ ข้อบังคับ หรือกฎต่างๆ ที่กำหนดให้กำลังพลสำรองต้องมาฝึก ทบทวนความรู้ทางด้านการทหารเพื่อรับมือกับวิกฤตการณ์ต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้น แต่ระเบียบ ข้อบังคับ หรือกฎดังกล่าวยังไม่มีการปฏิบัติอย่างจริงจัง ส่งผลให้ภายหลังจากการรัฐประหาร พ.ศ. 2557 ได้มีความพยายามยกระดับของข้อบังคับต่างๆ ให้เป็นกฎหมายในระดับพระราชบัญญัติ คือ การออกพระราชบัญญัติกำลังพลสำรอง พ.ศ. 2558 ขึ้นบังคับใช้โดยทั่วกัน เพื่อตอกย้ำสิทธิและอำนาจของกองทัพในการเรียกกำลังพลสำรองมาฝึกทบทวนความรู้หรือที่เรียกว่าการเตรียมกำลังพลนั่นเอง

อย่างไรก็ดีการกำหนดให้มีการเรียกฝึกทบทวนกำลังสำรองก็กลับไปสู่ปัญหาแรกเริ่มอีกครั้ง เกี่ยวกับการนำคนที่เป็นฟันเฟืองด้านอื่นๆ ของสังคมกลับมารับใช้รัฐ จึงก่อให้เกิดการตั้งคำถามของสังคมต่อความเหมาะสมของแนวทางการเตรียมกำลังพลดังกล่าว เช่น

หากลูกจ้างที่มีความชำนาญเฉพาะด้านถูกเรียกให้กลับไปฝึกทบทวนคำสั่งพลถึงสองเดือน นายจ้างจะหาลูกจ้างที่มีความชำนาญเฉพาะมาทดแทนช่วงเวลาดังกล่าวได้อย่างไร ทั้งกฎหมายยังกำหนดให้นายจ้างต้องจ่ายค่าจ้างแก่ลูกจ้างที่ถูกเรียกไปฝึกทบทวนในช่วงเวลาดังกล่าวด้วย หรือในกรณีที่ผู้ประกอบการเองถูกเรียกให้ไปฝึกทบทวน ได้ถูกตั้งคำถามถึงความคุ้มค่าและส่งผลกระทบต่อธุรกิจดังกล่าว

นอกจากนี้เมื่อสังคมไทยก้าวเข้าสู่โลกในยุคปัจจุบันที่ไม่มีความเสี่ยงต่อสภาวะสงครามเหมือนดังเช่นในอดีต รวมถึงแนวคิดแบบเสรีนิยมเป็นแนวคิดที่เป็นอุดมการณ์หลักของโลกปัจจุบัน ได้ก่อให้เกิดการตั้งคำถามของสังคมต่อรูปแบบการเกษตรอาหารปัจจุบัน ตั้งแต่การบังคับให้ชายไทยต้องเป็นทหารด้วยความไม่สมัครใจ รวมไปถึงเรื่องความเหลื่อมล้ำต่อรูปแบบการเกษตรอาหารที่มีความแตกต่างระหว่างพลทหารเกณฑ์และนักศึกษาวิชาทหาร การละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อพลทหารเกณฑ์ทั้งการทำร้ายร่างกายจนบาดเจ็บหรือเสียชีวิต การทุจริตผ่านการนำพลทหารเกณฑ์ (ทรัพยากรของรัฐ) ไปเป็นทหารรับใช้แก่นายทหารระดับสูงทั้งในและนอกราชการ (ทรัพยากรส่วนบุคคล) รวมถึงความจำเป็นของขนาดของกองทัพที่ใหญ่โตเกินกว่าความจำเป็นของสถานการณ์การเมืองไทย เป็นต้น

สภาพที่เกิดขึ้นของระบบการเกษตรอาหารแบบคู่ขนานข้างต้น เป็นเสมือนภาพสะท้อนวิธีการคิดการมองคนแบบไม่เท่าเทียมกันที่ติดค้างมาจากอดีตและดำรงอยู่ต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน และเมื่อผนวกรวมกับความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจในสังคมไทย ยิ่งส่งผลให้รูปลักษณะของระบบการเกษตรอาหารแบบคู่ขนานดังกล่าวเต็มไปด้วยปัญหาภายใต้กรอบคิดแบบเสรีประชาธิปไตย กล่าวคือ จากเดิมที่ทหาร (ไพร่) ในสังคมโบราณที่ไม่ได้มีทางเลือกในการจะหลบหนีจากการเป็นทหาร กลายเป็นคนชนชั้นล่างในหมู่ไพร่อีกทีหนึ่ง เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระบบการเกษตรอาหารสมัยใหม่ ยกเลิกระบบไพร่เป็นทหารเกณฑ์ที่มีลักษณะการฝึกแบบทหารสมัยใหม่ แต่โครงสร้าง

ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นกับวิถีคิดและการปฏิบัติต่อพลทหารสมัยใหม่ไม่แตกต่างจากระบบเดิม ผู้ที่ถูกคัดเลือกเป็นพลทหารเกณฑ์สมัยใหม่ก็มีลักษณะที่รวมของกลุ่มคนที่ไม่มีโอกาสและทางเลือกในสังคมมากเพียงพอ ขณะที่บุคคลที่มีโอกาสทางสังคมดีกว่าสามารถจะหาช่องทางในการไม่ถูกเกณฑ์เป็นทหาร ทั้งอย่างถูกต้องตามระบบ (เป็นนักศึกษาวิชาทหาร) และอาศัยช่องทางอื่นๆ ที่เปิดช่องเกี่ยวกับข้อยกเว้นต่างๆ มาโดยตลอด เช่น การหนีไปบวชหรือการสมัครรับราชการในปลายรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 หรือการติดสินบนแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเกณฑ์ทหาร เป็นต้น หรือกรณีการปฏิบัติต่อทหารเกณฑ์รูปแบบต่างๆ ก็เป็นรูปแบบที่ต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตเพียงแค่เปลี่ยนรูปลักษณะออกไปดังปรากฏในการนำพลทหารเกณฑ์ไปเป็นทหารบริการแก่นายทหารระดับสูงทั้งในและนอกราชการ หรือการปฏิบัติต่อพลทหารด้วยความรุนแรง ก็เป็นรูปแบบวิถีคิดการจัดระเบียบความสัมพันธ์แบบขุนนาง-ไพร่ ที่ดำรงอยู่ตั้งแต่อดีต และสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ที่พลทหารเกณฑ์ (ไพร่ในอดีต) ต้องยอมรับสภาพความเป็นอยู่ของชีวิตทั้งดีหรือร้ายขึ้นอยู่กับสภาพความเมตตาของนายทหารชั้นผู้ใหญ่ (ขุนนาง) เฉพาะตัวบุคคลนั่นเอง

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเกณฑ์ทหารในปัจจุบันได้นำไปสู่ความพยายามจะปฏิรูปกองทัพหรือการคิดถึงระบบการคัดสรรทหารรูปแบบใหม่ แต่แนวทางดังกล่าวแม้จะมีผู้นำฝ่ายทหารคือผู้บัญชาการทหารบก และผู้นำฝ่ายบริหารคือนายกรัฐมนตรีที่เป็นแรงผลักดันและขับเคลื่อนถึงการปฏิรูปกองทัพให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมการเมืองมากขึ้น แต่ข้อเสนอของการปฏิรูปดังกล่าวกลับไม่ได้รับการตอบรับหรือนำไปสู่ผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นทางการ ซึ่งอาจจะแสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของโครงสร้างระเบียบวิถีคิดทางสังคมที่ดำรงอยู่ที่มีลักษณะของความเป็นสถาบันที่เหนียวแน่น ทำให้แม้จะมีความพยายามของผู้นำทั้งผู้นำกองทัพหรือผู้นำฝ่ายบริหารต่อความพยายามจะเปลี่ยนแปลงก็เป็นไปได้ด้วยความยากลำบากและไม่ประสบความสำเร็จ

ยิ่งไปกว่านั้น ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนรูปแบบการปฏิรูปกองทัพหรือระบบการคัดสรรทหารรูปแบบใหม่ๆ ก็ตามที แต่ทว่าสังคมยังไม่มี การเปลี่ยนรูปแบบวิธีคิดเกี่ยวกับการจัดลำดับความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมให้มีความเท่าเทียมกัน รวมทั้งยังเต็มไปด้วยความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม ปัญหาที่เกิดขึ้นกับพลทหารเกณฑ์ลักษณะต่างๆ ย่อมไม่ได้รับการแก้ไขอย่างยั่งยืน เป็นแต่เพียงการเปลี่ยนรูปแบบลักษณะของความเหลื่อมล้ำออกไปเท่านั้นเอง

บันทึกท้ายเรื่อง

1. อคิน รพีพัฒน์, **สังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ : พ.ศ. 2325-2416**. ประกายทอง (มรว) สิริสุข และ พรรณี ฉัตรพลรักษ์ แปล (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527), หน้า 112-125.
2. **อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพลเอกหลวง สวัสดิสรยุทธ อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 11 มิถุนายน 2512** (พระนคร, สรยุทธการพิมพ์, 2512), หน้า 68.
3. **เพ็ญอ้าง**, หน้า 68-69.
4. **หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ก13.2/25** เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงกลาโหม เรื่อง จัดการทหารมณฑลอีสาน (22 มีนาคม 121 – 22 มิถุนายน 122)
5. **เพ็ญอ้าง**.
6. **หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ก13.2/21** เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงกลาโหม เรื่องรายงานประชุมเรื่องทหาร (30 พ.ย. – 3 ธ.ค. 120)
7. **อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพลเอกหลวง สวัสดิสรยุทธ อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 11 มิถุนายน 2512**, หน้า 70.
8. **เพ็ญอ้าง**.
9. **พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร รัตนโกสินศก 124**, พระราชปรารภ. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 22 หน้า 513 (วันที่ 3 กันยายน 124).
10. จ.ศ. (นามแฝง). “พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม,” **เนื่องในวันเฉลิมพระชนมายุครบ 3 รอบ, 12 สิงหาคม พุทธศักราช 2511**. (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2511) , หน้า 191, 193. อ้างใน แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ. **การปรับปรุงกองทัพบกของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ. 2394-2475**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2519), หน้า 74-78.
11. D.G.E. Hall. **A History of South-East Asia**. (London : Mac Millan & Co.Ltd., 1955), p. 599. อ้างใน แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ. **การปรับปรุงกองทัพบกของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ. 2394-2475**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2519), หน้า 74-78.
12. **เพ็ญอ้าง**, หน้า 80-82.
13. **หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ก13.2/21** เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงกลาโหม เรื่องรายงานประชุมเรื่องทหาร (30 พ.ย. – 3 ธ.ค. 120)
14. **หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ก13.2/21** เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงกลาโหม เรื่องรายงานประชุมเรื่องทหาร (30 พ.ย. – 3 ธ.ค. 120)
15. **เพ็ญอ้าง**.
16. **หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ก13.2/26** เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงกลาโหม เรื่อง สารตรากรมหมื่นดำรงราชานุภาพถึงพระยารักษ์ดิณรงค์ (7 สิงหาคม ร.ศ. 122) อ้างใน แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ. **การปรับปรุงกองทัพบกของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ. 2394-2475**, หน้า 191.
17. **หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ก13.6/26** เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงกลาโหม เรื่อง สารตรากรมหมื่นดำรงราชานุภาพถึงพระยารักษ์ดิณรงค์ (7 สิงหาคม 122) อ้างใน แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ. **การปรับปรุงกองทัพบกของ**

ไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ. 2394-2475, หน้า 191.

18. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพลเอกหลวง สวัสดิสรยุทธ อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 11 มิถุนายน 2512, หน้า 71. และ ทองมูล มณีปรุ. ประวัติการสัสดี. (พระนคร: อักษรโสภณ, 2500), หน้า 58.
19. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ก13.2/25 เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงกลาโหม เรื่อง จัดการทหารมณฑลอีสาน (22 มีนาคม 121 – 22 มิถุนายน 122).
20. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพลเอกหลวง สวัสดิสรยุทธ อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 11 มิถุนายน 2512, หน้า 71-72.
21. พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร รัตนโกสินทร ศก 124, พระราชปรารภ. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 22 หน้า 513 (วันที่ 3 กันยายน 124).
22. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพลเอกหลวง สวัสดิสรยุทธ อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 11 มิถุนายน 2512, หน้า 72-73.
23. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ก13.2/21 เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงกลาโหม เรื่องรายงานประชุมเรื่องทหาร (30 พ.ย. – 3 ธ.ค. 120).
24. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ก 13 3/6 เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงกลาโหม เรื่อง พระราชบัญญัติเก็บคนเป็นทหาร (14 ตุลาคม 121 – 26 ธันวาคม 127)
25. พิจารณารายละเอียดบุคคลที่ได้รับการยกเว้นได้ที่ “กฎกระทรวงฉบับที่ 45 พ.ศ. 2518 ออกตามความในพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497,” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 92 ตอนที่ 212 ฉบับพิเศษ (13 ตุลาคม 2518), หน้า 1-3.
26. พิจารณารายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 90 ตอนที่ 30 ตอนพิเศษ (29 มีนาคม 2516), หน้า 9-17. ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 92 ตอนที่ 237 ตอนพิเศษ (19 พฤศจิกายน 2518), หน้า 8-13. และ ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 114 ตอนที่ 18ก (3 มิถุนายน 2540), หน้า 11-15. ตามลำดับ
27. ข้อเสนอในระหว่างการรายงานความคืบหน้า ของ รศ.ดร.ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์
28. พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร พ.ศ. 2460, มาตรา 33-34. ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 34 (วันที่ 27 มิถุนายน 2460), หน้า 281-284.
29. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.6 ก2/1 เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 6 กระทรวงกลาโหม เรื่องประกาศพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร (8 ตุลาคม 2453 – 23 มกราคม 2466).
30. พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร พ.ศ. 2475, มาตรา 33-34. ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 49 (วันที่ 24 มีนาคม 2475), หน้า 742-746.
31. พระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2479, มาตรา 14, 25. ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 54 (วันที่ 12 เมษายน 2480), หน้า 85-86 และ 91-93.
32. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ก13.3/15 เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงกลาโหม เรื่อง ประกาศให้ราษฎรทราบตามพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร (25 มิถุนายน – 2 สิงหาคม 129).
33. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพลเอกหลวง สวัสดิสรยุทธ อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 11 มิถุนายน 2512, หน้า 74.
34. ประกาศแก้ไขพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร ร.ศ. 124 มาตรา 13-14, ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 27 วันที่ 1 มกราคม 129, หน้า 91.
35. เทพ บุญदानนท์. การเมืองในการทหารไทย สมัยรัชกาลที่ 6. (กรุงเทพฯ: มติชน, 2559), หน้า 55.

36. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/ป7/2493/4ง ประมวลข่าวเหตุการณ์สำคัญ พ.ศ. 2475-2495 เรื่องการช่วยรบหรือกิจการเกี่ยวกับทหาร
37. หนังสือพิมพ์มติชน. วันที่ 3 เมษายน 2528, หน้า 3
38. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. ประวัติการเมืองไทย 2475-2500 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมและมนุษยศาสตร์, 2544), หน้า 451-455.
39. เฟื่องอ้าง, หน้า 457.
40. รายงานการประชุมวุฒิสภา ครั้งที่ 8/2490 (สามัญ) วันพฤหัสบดีที่ 25 ธันวาคม พุทธศักราช 2490, หน้า 479.
41. พระราชบัญญัติจัดระเบียบป้องกันราชอาณาจักร พ.ศ. 2491, มาตรา 6 และมาตรา 10.
42. เข้าที่ประชุมของวุฒิสภา วาระที่ 1 เพื่อรับหลักการ เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2490 ณ ขณะนั้นยังไม่มีทางเลือกตั้งสภาผู้แทน พิจารณาเพิ่มเติมได้ที่ สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. 80 ปีรัฐสภาไทย จัดทำขึ้นเพื่อประกอบการจัดแสดงนิทรรศการมองรัฐสภาไทยผ่านเอกสารจดหมายเหตุ ระหว่างวันที่ 6 มิถุนายน – 5 กรกฎาคม 2555, หน้า 16.
43. รายงานการประชุมวุฒิสภา ครั้งที่ 8/2490 (สามัญ) วันพฤหัสบดีที่ 25 ธันวาคม พุทธศักราช 2490, หน้า 481.
44. เฟื่องอ้าง, หน้า 492. (เน้นโดยผู้เขียน)
45. เฟื่องอ้าง, หน้า 495.
46. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/ป7/2492/4ง ประมวลข่าวเหตุการณ์สำคัญ พ.ศ. 2475-2495 เรื่องการช่วยรบหรือกิจการเกี่ยวกับทหาร. (สัจจา 15 มีนาคม 2492 เรื่อง จะเริ่มฝึกอาวุธราษฎร)
47. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/ป7/2492/4ง ประมวลข่าวเหตุการณ์สำคัญ พ.ศ. 2475-2495 เรื่องการช่วยรบหรือกิจการเกี่ยวกับทหาร. (ประชาธิปไตย 15 มีนาคม 2492 เรื่อง กรมการรักษาดินแดนรับสมัครนักศึกษา และประชากร 26 พฤษภาคม 2492 เรื่อง กรมรักษาดินแดนรับผิดชอบประชาชน)
48. รายงานการประชุมสภาผู้แทน ครั้งที่ 21/2494 (วิสามัญ) ชุดที่ 1 วันพฤหัสบดี ที่ 22 มีนาคม พุทธศักราช 2494, หน้า 1766. ซึ่งเป็นข้อความเดียวกับ พระราชบัญญัติส่งเสริมการฝึกวิชาทหาร พ.ศ. 2494.
49. รายงานการประชุมสภาผู้แทน ครั้งที่ 21/2494 (วิสามัญ) ชุดที่ 1, วันพฤหัสบดีที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2494, หน้า 1771. ซึ่งเป็นข้อความเดียวกับ พระราชบัญญัติรับราชการทหาร (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2494. (เน้นโดยผู้เขียน)
50. รายงานการประชุมสภาผู้แทน ครั้งที่ 21/2494 (วิสามัญ) ชุดที่ 1, วันพฤหัสบดีที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2494, หน้า 1773-1774.
51. รายงานการประชุมวุฒิสภา ครั้งที่ 13/2494 (วิสามัญ) ชุดที่ 2, วันพุธที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2494, หน้า 973-974.
52. เฟื่องอ้าง, หน้า 966-968, 970.
53. เฟื่องอ้าง, หน้า 966-967.
54. บัณฑิตย สันสฤติยโรจน์. “ปัญหาการนำนโยบายการเรียกกำลังพลสำรองมาฝึกวิชาทหารไปปฏิบัติ,” ภาคนิพนธ์หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540, หน้า 16-17. อ้างใน ปราโมทย์ ระงับภัย. “นโยบายการพัฒนาแบบกำลังสำรอง,” เอกสารการสัมมนาเรื่อง การพัฒนาระบบกำลังสำรอง, มิถุนายน 2531, หน้า 37.
55. ข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยการเตรียมพล พ.ศ. 2515, หมายเหตุ.
56. ระเบียบปฏิบัติประจำกองทัพบกกว่าด้วยการเรียกพล พ.ศ. 2527, บทที่ 1 กล่าวทั่วไป.
57. บัณฑิตย สันสฤติยโรจน์. “ปัญหาการนำนโยบายการเรียกกำลังพลสำรองมาฝึกวิชาทหารไปปฏิบัติ,” ภาคนิพนธ์หลักสูตร

- รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540, หน้า 46-50. และพิจารณายอดการเรียกพลเพื่อฝึกวิชาทหาร ปี 2534-2544 ได้ที่ วิบูล ขยันกิจ. "การพัฒนาระบบการผลิตกำลังพลสำรอง ประเภทพลทหาร : ศึกษาเฉพาะกรณี หน่วยทหารปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยาน," ภาคนิพนธ์หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544, หน้า 57.
58. โรงเรียนการกำลังสำรอง ศูนย์การกำลังสำรอง. "ตำราวิชาการกำลังสำรอง," เข้าถึงได้จาก <http://www.rta.mi.th/16120u/webpage/Document%20education%20textbook.html> เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2559, หน้า 129.
59. "ประกาศสถานีบัญญัติแห่งชาติ เรื่อง ตั้งคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติกำลังพลสำรอง พ.ศ.," **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม 132 ตอนที่ 91 ง วันที่ 3 กันยายน 2558, หน้า 3.
60. รายงานการประชุมสถานีบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 44/2558, วันศุกร์ที่ 17 กรกฎาคม 2558, หน้า 9.
61. ระเบียบปฏิบัติประจำกองทัพบกว่าด้วยการเรียกพล พ.ศ. 2527, ข้อ 7.
62. รายงานการประชุมสถานีบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 44/2558, วันศุกร์ที่ 17 กรกฎาคม 2558, หน้า 21-22.
63. เพิ่งอ้าง.
64. "ชายไทยงานเข้า!!! สนข.ผ่านร่าง พ.ร.บ.กำลังสำรองแล้ว!!!," <http://www.ispacethailand.org/political/7520.html> เข้าถึงเมื่อ 29 ตุลาคม 2559
65. รายงานการประชุมสถานีบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 44/2558, วันศุกร์ที่ 17 กรกฎาคม 2558, หน้า 17-20.
66. กระทั่งถามที่ 399/2480 ของนายจำลอง ดาวเรือง ผู้แทนราษฎรจังหวัดมหาสารคาม "เรื่องการเกณฑ์ทหารและงานของ สัสดี," **ราชกิจจานุเบกษา** เล่มที่ 55 หน้า 228 วันที่ 25 เมษายน 2481, หน้า 228-230. และ คำตอบกระทั่งถามของสมาชิกสภาผู้แทน กระทั่งถามที่ 274/2491 ของนาย ช. สายเชื้อ ส.ส. จังหวัดร้อยเอ็ด "เรื่องการเกณฑ์ทหารชายไทยเข้าเป็นทหาร," **ราชกิจจานุเบกษา** ตอนที่ 61 เล่ม 65 วันที่ 19 ตุลาคม 2491, หน้า 3456-3459.
67. "อยุธยา ร้องผบ.ทบ.เกณฑ์ทหารดุคดี," **มติชน**. วันพุธที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2528, หน้า 3.
68. รุ่งอรุณ ภทาสวัสดิ์นันท์. **โหด มั่น ฮา ข้าคือ "ทหารเกณฑ์"** (กรุงเทพฯ : มติชน, 2553), หน้า 199-204.
69. **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม 82 ตอนที่ 34 วันที่ 27 เมษายน 2508, หน้า 262-267.
70. คำตอบคำถามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คำถามที่ ส. 2/2499 ของ นายนิยม อุปรมัย สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดนครศรีธรรมราช "เรื่อง ระดับการศึกษาของพลทหารเกณฑ์," **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม 73 ตอนที่ 50 วันที่ 26 มิถุนายน 2499, หน้า 1800-1802.
71. วิบูล ขยันกิจ. "การพัฒนาระบบการผลิตกำลังพลสำรอง ประเภทพลทหาร : ศึกษาเฉพาะกรณี หน่วยทหารปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยาน," ภาคนิพนธ์หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544, หน้า 103.
72. เพื่อชาติ อูไรเสน, พันโท. ผบ.ร.11พันรอร (สัมภาษณ์). "รายการสามัญชนคนไทย: ทหาร(เกณฑ์)ทำไม?," [รายการโทรทัศน์]. กรุงเทพฯ: Thai PBS, วันที่ 8 ตุลาคม 2559.
73. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. **กท.มท.0201.2.1.8/84** เอกสารกระทรวงมหาดไทย กองกลาง สำนักปลัดกระทรวง เรื่องนิสิตและนักศึกษาที่เข้ารับราชการทหารตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการฝึกวิชาทหารเกียจคร้านและขาดหนี้ราชการ (พ.ศ. 2499-2500)
74. "ความจริงจากพื้นที่กรณี "พลทหาร ป.โท" ถูกซ้อมตาย ข่าวร้ายรับวันต่อต้านการทรมานสากล," <https://www.isranews.org/> เข้าถึงเมื่อ 29 ตุลาคม 2559.
75. ไทยรัฐออนไลน์. "สั่ง ซ้อม พลทหาร พลาดพลังถึงตาย ใครต้องรับผิดชอบ", <http://www.thairath.co.th/content/601741> เข้าถึงเมื่อ 29 ตุลาคม 2559.

76. “โพล เผยผลสำรวจคน 72.9% มองการมี ‘พลทหารรับใช้’ คือปัญหา ต้องแก้ไขเร่งด่วน,” <http://www.matichon.co.th/news/280736> เข้าถึงเมื่อ 11 ตุลาคม 2559.
77. เพ็ชราดิ อุไรเสน, พันโท. ผบ.ร.11พันรอร (สัมภาษณ์). “รายการสามัญชนคนไทย: ทหาร(เกณฑ์)ทำไม?,” [รายการโทรทัศน์]. กรุงเทพฯ: Thai PBS, วันที่ 8 ตุลาคม 2559. และ ผู้จัดการรายวัน. “เบื้องลึกจากปาก “คนวงใน” แดคอร์รัปชันระบบทหารรับใช้,” <http://manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9580000096929> เข้าถึงเมื่อ 16 กันยายน 2559.
78. เพ็ชราดิ อุไรเสน, พันโท. ผบ.ร.11พันรอร (สัมภาษณ์). “รายการสามัญชนคนไทย: ทหาร(เกณฑ์)ทำไม?,” [รายการโทรทัศน์]. กรุงเทพฯ: Thai PBS, วันที่ 8 ตุลาคม 2559.
79. “ควรให้นายทหารสัญญาบัตรซึ่งมีหน้าที่ต้องปฏิบัติการในสนามให้รับทหารคนใช้หรืองดการจ่ายทหารคนใช้แก่นายทหารทั้งสิ้นของกรมจเรการปืนใหญ่ทหารบก,” **บันทึกการประชุมใหญ่ของกระทรวงกลาโหม ปีที่ 16 พ.ศ. 2463**, หน้า 16-21.
80. **เพ็ชอ้าง.**
81. ‘พลทหาร’ ทรมาณใจ-กาย’ ถูก ‘พล.ร.ต. ‘จับมัดล่ามโซ่,’ <http://www.dailynews.co.th/regional/343014> เข้าถึงเมื่อ 12 ตุลาคม 2559.
82. รุ่งอรุณ ภาสวาสดีนันท์. **โหด มั่น ฮา ข้าคือ “ทหารเกณฑ์”** (กรุงเทพฯ : มติชน, 2553), หน้า 61-65.
83. **เพ็ชอ้าง**, หน้า 116-119 และ 125-129.
84. ปิยพงษ์ กลิ่นพันธ์ (พันเอก), รองหัวหน้าศูนย์ประชาสัมพันธ์ส่วนรักษาความสงบสำนักงานเลขาธิการคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (สัมภาษณ์). “รายการถามตรง ๆ กับจอมขวัญ : ทหารเกณฑ์ถูกซ้อม ธรรมเนียมหรือวินัย,” [รายการโทรทัศน์]. กรุงเทพฯ: ไทยรัฐทีวี, วันศุกร์ที่ 8 เมษายน 2559.
85. ขวลิต ยงใจยุทธ. “คำกล่าวพิธีเปิดการศึกษา วทบ. ชุดที่ 33 ของ ผบ.ทบ.” และ “คำแนะนำการศึกษาสำหรับ นทน. วทบ. ชุดที่ 34 (กรุงเทพฯ : วิทยาลัยกองทัพบก, 2532), หน้า 80-81. อ้างใน วรพงษ์ สง่าเนตร. “ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อ การสมัครเข้ารับการศึกษา วิชาทหารต่อในชั้นปีที่ 4 : ศึกษาเฉพาะกรณี นักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 ในกรุงเทพมหานคร,” สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารรัฐกิจ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537, หน้า 2.
86. “ผลสำรวจความคิดเห็นกรณีการปฏิรูปกองทัพของประเทศไทย,” <http://peoplepollthailand.com/poll/result/recent/70> เข้าถึงเมื่อ 12 พฤษภาคม 2559.
87. รวบรวมข้อมูลสถิติจาก “สถิติการตรวจเลือกทหารกองเกิน,” <http://tcijthai.com/tcijthainews/view.php?ids=4294> เข้าถึงเมื่อ 1 ตุลาคม 2559, ทบ. ยัน ทหารเกณฑ์ 57 เรียบร้อย ได้ยอดทหารทั้งหมด 100,865,” <http://www.thairath.co.th/content/417323> เข้าถึงเมื่อ 9 ตุลาคม 2559, สรุปลักษณะทหารปี 9.9 همینคน สมัครเพิ่มปีก่อน 10.36% คนจับใบดำ 55 อำเภอเฮ สมัครเต็ม,” <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9580000044063> เข้าถึงเมื่อ 9 ตุลาคม 2559 และ “เกณฑ์ทหารปี 59 ชายไทยสมัคร 4.7 หมื่น เต็ม 9 เขต 15 อำเภอ,” <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9590000039602> เข้าถึงเมื่อ 9 ตุลาคม 2559. ทั้งนี้ข้อมูลที่ว่างคือยังไม่มีตัวเลขสถิติที่แน่นอน
88. “คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี: พลเอกขวลิต ยงใจยุทธ นายกรัฐมนตรี,” <http://www.thaigov.go.th/> เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2559. (เน้นโดยผู้เขียน)
89. คำตอบกระทู้ถาม ของนายวิชัย โฉมสุวรรณจินดา สมาชิกวุฒิสภา “เรื่อง ระบบการคัดเลือกทหาร,” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม 114 ตอนที่ 37ก วันที่ 7 สิงหาคม 2540, หน้า 44-46.
90. **เพ็ชอ้าง.**
91. คำตอบกระทู้ถามที่ 042 ร. ของนายเปรมศักดิ์ เพียยุระ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดขอนแก่น “เรื่อง การเกณฑ์ทหารประจำปี 2541,” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม 115 ตอนที่ 22ก วันที่ 30 เมษายน 2541, หน้า 9-12.

เกี่ยวกับผู้เขียน

ธัญ เกตวงกต อาจารย์ประจำสำนักวิชารัฐศาสตร์และนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

© 2017 มูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท
1550 อาคารธนภูมิ ชั้น 23
ถนนเพชรบุรีตัดใหม่ แขวงมักกะสัน
เขตราชเทวี กรุงเทพฯ 10400

รับผิดชอบโดย

สติเนอ คล็พเพอร์ ผู้อำนวยการ
ปรีดา ศิริสวัสดิ์ ผู้จัดการโครงการอาวุโส
โทรศัพท์ +66 2652 7178-9
www.fes-thailand.org
Facebook: Friedrich-Ebert-Stiftung Thailand

สั่งซื้อสิ่งพิมพ์ ติดต่อ

info@fes-thailand.org

ความเห็นที่ปรากฏในเอกสารฉบับนี้ไม่ถือว่าเป็นความเห็นของ
มูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท

ไม่อนุญาตให้ใช้ชื่อต่างๆ ที่เผยแพร่โดยมูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท
(FES) เพื่อการค้า โดยไม่ได้รับการยินยอมอย่างเป็นทางการ
ลายลักษณ์อักษรจาก FES.

มูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท (FES) เป็นมูลนิธิด้านการเมืองที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศเยอรมนี มูลนิธิตั้งชื่อตาม
ฟรีดริค เอแบร์ท ซึ่งเป็นประธานาธิบดีแห่งประเทศเยอรมนีคนแรกที่ได้รับเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย

แผนงานระดับภูมิภาคในเอเชีย เป็นส่วนหนึ่งของแผนงานและโครงการของ FES ในระดับประเทศและระดับโลก
แนวการดำเนินการและจุดสนใจของแผนงานก้าวไปไกลกว่าระดับประเทศ ด้วยการตอบสนองต่อกระแสโลกาภิวัตน์
การเคลื่อนย้ายแรงงาน การบูรณาการภูมิภาค และการเชื่อมโยงในด้านอื่นๆ ของชีวิต โครงการต่างๆ ที่จัดทำขึ้น
ภายใต้กรอบการทำงานนี้ มุ่งที่การสร้างเครือข่ายและพันธมิตรระหว่างบุคคล และองค์กรต่างๆ ในระดับข้ามประเทศ
และส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงเพื่อเพิ่มความเป็นธรรมทางสังคม สันติภาพที่ยั่งยืน และการพัฒนาเศรษฐกิจในภูมิภาค